

József Attila Tudományegyetem

BÖLCSESZDOKTORI ÉRTEKEZÉS

SZEGED AZ ELSŐ VILÁGHÁBORUBAN

1914 - 1918.

Készítette: SZAKTER GYULA

S z e g e d

1976.

TARTALOM JEGYZÉK

I. A HÁBORU KITÖRÉSE, FOGADTATÁSA SZEGEDEN. AZ ELSŐ MEGRÁZKODTATÁSOK	3 - 18
II. A MEZŐGAZDASÁG HELYZETE. AZ IPAR ÉS A KERESKEDELEM A HÁBORU KÖRÜLMÉNYEI KÖZÖTT	19 - 38
III. ÁLLAMI INTÉZKEDÉSEK A HÁBORUS TERHEK ENYHÍTÉSÉRE. A BÉREK ALAKULÁSA	39 - 53
IV. AZ ÉLELMISZER ÉS IPARCIKK ELLÁTÁS NEHÉZSÉGEI	54 - 70
V. AZ OSZTÁLYHARC ÉLEZŐDÉSE. A FORRADALMI ERJEDÉS ELŐREHALADÁSA	71 - 107
JEGYZET	108 - 130
FORRÁSOK ÉS IRODALOM	131 - 137

I.

A HÁBORU KITÖRÉSE, FOGADTATÁSA SZEGEDEN.

AZ ELSŐ MEGRÁZKODTATÁSOK.

A háború kérdése már jóval kirobbantása előtt foglalkoztatta a nagyhatalmakat. A hazafias szólamok, a sovinsztauszítások, az imperialista hatalmak burzsuáziájának valódi törekvéseit álcázták. Az 1900-as évek elején lezajlott balkánháborúk a világháború előjátékai voltak, melynek fő mozgató erejét a német imperializmus alkotta. Ausztria - Magyarország és a Szerb Királyság közötti viszony ezidőben immár jelentősen megromlott. Ennek oka az volt, hogy a Szerb Királyság, a cári Oroszország támogatásával olyan politikát folytatott, ami érzékenyen érintette az osztrák-magyar uralkodó osztályok balkáni érdekeit. Szerbia az ugynevezett "Nagyszerb" politika megvalósításán fáradozott, amit a Monarchia urai szerint csak úgy lehetett megakadályozni, ha Szerbiát katonailag megtörik. Ez megfelelt a német imperializmus céljainak is, ezért bátorították a Monarchia háborús köreit a Szerbiával való végleges katonai leszámolásra. A Monarchia arra számított, hogy a háborút sikerül a balkánra korlátozni, eközben Németország sakkban tartja a Szerbiát támogató cári Oroszországot. Ezen elképzelés azonban mint tudjuk nem vált valóra. A Monarchia készült a Szerbiával való leszámolásra, "Csupán" megfelelő "Ok" kellett. Erre sem kellett sokáig várni. 1914. június 28.-án a "Fekete Kéz" elnevezésű szerb nacionalista szervezet megbízása alapján Gavriló Princip merényletet hajtott végre a trónörökös, Ferenc Ferdinánd és felesége ellen. A királygyilkossághoz vezető nacionalista

úszítás nem állt meg a Szerb Királyság határainál, hanem áterjedt a Monarchia, szerb-horvát anyanyelvűek által lakott területére. A merénylet elkövetése utáni időben például a polgári és katonai bíróságok feltűnően sok szerb-horvát anyanyelvű személyt ítéltek el, akik Szerbiát éltették, vagy az uralkodóház tagjait szidalmazták, például Marity Vladó-t, aki tudomást szerezvén a merényletről, örömében berugott és az utcán kiáltozta: "Ugy kell Ferenc Ferdinándnak! Így jár majd az egész dohányjövedéki familia." /1/

A trónörökös házaspár meggyilkolása, tehát casus belit jelentett, amire a Monarchia urai már régen vártak. Az ok megvolt. A háború kérdésében kezdetben - Tisza fenntartásai miatt - még nem volt teljes az egység. Végül azonban 1914. július 23-án átadtak egy eleve teljesíthetetlen jegyzéket, amelyre 48 órán belül választ kellett adni Szerbiának. A határidő letelte után már nem volt kétséges, hogy a háború elkerülhetetlen.

A Monarchia számításai szerint biztosítottak voltak a "Szerbiával való leszámolás" feltételei. Nem hivatalos adatok szerint Szerbia hadseregének béke állománya 1913-ban az alábbi erőkből állott.

A reguláris hadsereg: öt gyalogos hadosztályba volt szervezve. A hadosztályok négy-négy gyalogezredből, ezredenként három-három zászlóaljból álltak. A zászlóaljok három-három

századból és egy-egy géppuskás osztályból tevődtek össze. Fegyverzetük korszerű az 1889 mintályú 7,62 miliméteres "Mauser" félautomata puska volt. Létszámuk 131.175 fő volt. A haderőhöz tartoztak továbbá a hadosztályon kívüli erők, és a rendkívüli tartalékok. Ide sorolhatók a nehézfegyvernemek és a kiszolgáló csapatok. Részletezve a következők. Hét tábori tüzér ezred, kilenc-kilenc üteggel, négy-négy darab Scheider féle 1907 mintályú 70 miliméteres gyorstüzelő ágyúval. Egy hegyi tüzér ezred, hat üteggel és egy mozsár-ágyús üteggel, ütegenként négy-négy darab 120 miliméteres Scheider Canet ágyúval és négy darab 150 mm mozsárágyúval. Két üteg lovastüzérség. Egy vártüzér ezred, amely két zászlóaljból ez négy-négy századból állt. Egy ostromtüzér-park századnyi erővel. A gyorsanmozgó erőket egy lovashadosztály képezte, amely négy ezredből, ezredenként négy-négy lovas osztályból állt. Két mérnökkari zászlóalj. Két hidász, öt vonat, öt betegápoló század és 10 egészségügyi különítmény volt. Létszámuk 37.331 fő. A regulális hadsereg békelétszáma összesen 168.501 fő volt. Mozgósításhoz a fentiekén kívül számítani lehetett még 156.129 hadkötelesre. A Szerb hadsereg teljes mozgósítás elrendelése után 324.630 főre számíthatott.

A Monarchia hadseregének békelétszáma 1913-ban 424.258 fő volt. A sereg szervezése hasonló volt a Szerb had-

seregéhez. A gyalogság 196.957 fő ebből 11.243 tiszt, a lovasság 47.151 fő ebből 1.987 tiszt, tábori tüzér 37.069 fő ebből 2.297 tiszt /fegyverzete 1.784 db. ágyú volt/, vartüzérség 37.069 fő ebből 2.297 tiszt. Hidászoknál 9.934 fő ebből 574 tiszt, egészségügyi 2.933 fő ebből tiszt 100, vonatos csapatoknál 914 fő ebből 474 tiszt szolgált. A Monarchia hadseregéhez tartozott még az Osztrák Landwehr 48.624 fő ebből 4.594 tiszt és a magyar honvédség 36.238 fő ebből 3.100 tiszt.

Ha összehasonlítjuk a két hadsereg béke erőviszonyait, akkor látjuk, hogy a Monarchia és Szerbi hadereje 3:1-höz aránylik, a Monarchia javára. Nemcsak létszámailag, de felfegyverzése tekintetében is óriási különbség volt a két hadsereg között. A Szerb hadsereg 350-400 db. ágyújával szemben a Monarchia körülbelül 1.784 ágyút tudott felvonultatni. /2/ A haderőhöz a fentiekén kívül még légierő is tartozott, amely a következőkből állott. Nyolc darab kormányozható léghajó, 100 darab repülőgép 240 pilótával. /3/ A nyilvánosságra hozott, illetve felsorolt adatokból is kitűnik, hogy a Monarchia katonai és gazdasági ereje felülmúlta a Szerb Királyságét. A monarchia urai tehát úgy ítélték meg a helyzetet, hogy rövid idő alatt "végezni tudnak" Szerbiával. E tény tudatában utasította a Belügyminiszter a helyi hatóságokat a mozgósítási készenlét bevezetésére. Ennek szellemében Szeged polgármestere

1914. július 26.-án utasította a katonai ügyosztályt és a rendőrséget a készenléti szolgálat megszervezésére, hogy bármely percben érkező mozgósítás elrendelésekor az ügyek gyors intézése biztosítva legyen. /4/

A mozgósítást 1914. július 27.-én rendelték el. Július 28.-án Ausztria-Magyarország hadat üzen Szerbiának. Egy nappal később július 29.-én a céri Oroszország részlegesen, majd 31.-én teljesen mozgósított. Augusztus 3.-án Németország hadat üzen Franciaországnak, 4.-én Anglia hadbaállónak tekintette magát Németországgal. 1915-ben Olaszország, 1916-ban Románia, 1917-ben pedig már az Amerikai Egyesült Államok is belépett a háborúba. Így tehát az, amitől Tisza István Miniszterelnök félt, beteljesedett: a háború a hadüzenet után világháborúvá terebélyesedett. 1914. július 31.-én a Monarchia egész területén elrendelték a teljes mozgósítást. /5/

A háborúval járó kiadások már a mozgósításokkor csillagászati méreteket öltöttek, ami a Monarchia gazdasági erőforrásait nagymértékben igénybe vette. 1914. augusztus 1.-től - október 31.-ig a Monarchiában közvetlen hadicélra 2,7 milliárd koronát fordítottak. Ebből Magyarország közel egymilliárd koronát fizetett. /6/

Magyarországnak az érvényben lévő egyezmény értelmében - a háborús kiadások 36,4 %-át kellett fedeznie. /7/

A későbbiekben a háborús kiadások állandóan nőttek. 1915. május végére Magyarország katonai kiadásai elérik a 3 milliárd

koronát. /8/

1917. tagaszára már meghaladja a 15 milliárdot. /9/

A háború végére a 25 milliárdot is. /10/ Az országos költségek arányában a helyi hatóságok katonai kiadásai is állandóan emelkedtek. Szeged városi hatóság 1915. januárjáig még "csak " 30 ezer koronát fordított a mozgósításra. /11/ Ez az összeg 1915 végére már mintegy 800 ezer koronát tett ki. /12/ A háború végére már több mint 10 000 000 koronára rugott. /13/ Annak ellenére, hogy a Monarchia vezetői már korábban intézkedéseket tettek a gazdaság háborús átállítására, a Monarchia gazdaságilag nem volt felkészülve egy nagyarányú és elhuzódó világháborúra. /14/ A pénzügyi nehézségek korán jelentkeztek. A kormány többféle módon igyekezett ezen úrrá lenni. Elsősorban úgy, hogy különböző jogcímen emelte az adókat /jövedelemadó, hadinyereségadó stb./ ezek azonban nem oldották meg a gazdasági, illetve pénzügyi nehézségeket. A háborúhoz szükséges pénzt megpróbálták előteremteni úgy is, hogy fedezet nélkül nagy mennyiségű papírpénzt bocsájtottak ki, ami viszont a pénz elértéktelenedéséhez, inflációhoz vezetett. A harmadik mód a "Hadikölcsönök" kibocsájtása volt. A kölcsönjegyzéseknél első sorban a vagyonosabb rétegek felé fejtettek ki propagandát, megcsillantva előttük az üzleti lehetőségeket is. De nem utasították vissza a félrevezetett nincstelenek fillérjeit sem.

/15/

A háborús terheket végül is a nép vállaira rakták. Természetes, hogy a lakosság ezt nem látta előre. A féktelen nacionalista úszitással magyarázható, hogy a dolgozók érdekeitől idegen imperialista háborút országszerte így Szegeden is nagy lelkesedéssel üdvözölték. A nacionalista úszítás érdekében az egyházaktól az iskolákon, napilapokon és a színházakon keresztül a hadseregig mindent felhasználtak. Az egyházak, - de különösen a katolikus egyház ünnepélyes szertartásokat szervezett a királyi család és a "haza" megóvására. - A frontra induló csapatokat megáldották, sőt megszervezték a csapatok újra felesketését ünnepélyes keretek között, a nagy nyilvánosság előtt. /16/

A napilapok szinte hisztérikus hangokat ütöttek meg a háborús uszításban. Példaként idézzük a Délmagyarország 1914. július 26.-i számát, amely a következőket írta: "E pillanatban még nincs értesülésünk róla, hogy vér folyt volna, de minden pillanatban megdöröghetnek az ágyúk és a modern államelmélet legborzalmasabb ellensége, a fegyver becsületével szentesített tömeggyilkosság talán már a legközelebbi órákban vérpatakokat fog ontani Belgrád utcáin."

"Európa tüzfészkrét, a királygyilkos Szerbiát terheli a felelősség, hogy ezt a rettenetes helyzetet a maga meggondolatlanságával előidézte".

E szemenszedett hazugságot és sovíniszta úszítást a továbbiakban mégcsak fokozza, amikor így folytatja a cikkíró "Vádoljuk most a királygyilkosok hazáját azzal, hogy nemcsak tudott a merényletről, hanem maga intézte az egészet állami hivatalnokaival és hadseregének tisztjeivel: fel egészen a trónig mindenki bűnös, mindenki gyilkos, aki ennek a világhistóriai fontosságú borzalomnak az előkészítésében és kivitelezésében segédkezett."
/17/

A féktelen sovíniszta úszítás nem maradt hatástalan. Nem beszélve arról, hogy a katonai erőfölény hangoztatásával azt a hitet keltették a lakosság körében, hogy Szerbiával szinte napok alatt leszámolnak, s mire a "lomb lehull" a katonák győztesen visszatérnek. Később a hadművelet megindulása után is azt a látszatot, illetve hiedelmet terjesztették, hogy a Magyar Hadsereg ellenállhatatlanul tör előre. Ha vereséget szenvedtek, - így a háború második szakaszában 1916-tól már gyakran előfordult - olyan híreket terjesztettek, hogy a "szerb katonák azért törtek át a fronton, mert annyira éheznek, hogy ha Szerbiába maradnak, akkor rövidesen éhenpusztulnak, s így ez az "éhes, rongyos banda" átjön, de csak ott és annyian ahányat mi átengedünk." /18/

Országszerte és Szegeden is - tüntetéseket szerveztek a háború mellett. A Szegeden lezajlott "szimpátia" tüntetéseket a Délmagyarország tudósítója a következőképpen írja le:

"Óriási tömeg hullámzott a hír hatása alatt a Kárász utcán, ahol a Dél-Magyarország szerkesztősége előtt valósággal elállta az utcát, és a végsőkéig csigázott izgalommal várta a legújabb híreket... S mialatt a második rendkívüli kiadásunk készült, egyre szaporodott a tömeg, benyomult a Dél-Magyarország épületében és szinte megostromolták a nyomdát a friss kiadásért. Az utcán maradottak óriási lelkesedéssel éltették a háborút, majd hirtelen elhatározták, hogy tüntető sétára indulnak. /19/ A háború melletti tüntetésnek este 10 órakor lett vége, a Gizella téren. Másnap újabb tüntetésre került sor, ekkor azonban már lényegesen kisebb létszámú tömeg tüntetett, ilyen jelszavakkal: Éljen a haza! Éljen a király! Éljen a hadsereg! Le a királygyilkos Szerbiával! stb." A túlfűtött lelkesedés csak rövid ideig tartott. Amikor megjelentek az általános mozgósítást elrendelő felhívások, a lelkesedés lényegesen lelohadt. Ekkor döbbsen csak rá, hogy tulajdonképpen itt sokkal többről van szó, mint amit akartak. Ennek ellenére a mozgósítás végrehajtása nem ütközött különösebb akadályba, Szegeden csupán 11 fő nem jelent meg a meghatározott helyen és időben. /20/ Ezek is saját hibájukon kívül maradtak el.

Egészen más volt a helyzet a szerb-horvát anyanyelvű magyar állampolgárokkal. Szervezett ellenállást ugyan nem tanúsítottak, azonban nemzeti önérzetüket sértve érezvén a sok

gyalázkodástól, többen a nemzeti öntudatuk hatására szembe fordultak a Monarchiával, aminek a következménye bírósági eljárás lett.

1914. július 29.-én 16 főt, augusztus 20.-án újabb 6 főt, szeptember 6.-án pedig ismét egy 12 fős csoportot állítottak bíróság elé, mert Szerbiát éltették. /21/

A legtöbb említett csoportban már románokat is találunk. Sőt 1914. szeptember 22.-én a szegedi Honvédhadosztály Bírósága nyilvános tárgyalást tartott egy szerb-horvát anyanyelvű magyar népfelkelő ügyében, aki olyan kijelentést tett, hogy "Ha már harcolnom kell, a fegyvert a magyarok ellen fordítom".

/22/ Akik a hadműveleti területeken emelték fel szavukat a háború ellen vagy szimpatizáltak a szerbekkel azokat már nem csupán bebörtönözték, hanem mint például az Ujvidék melletti Beska községben is nyilvánosan ez esetben hat főt kivégezték, mert a Mitrovicai szerb áttörés hírére fehérzászlót tűztek ki és vacsorával várták a szerb katonákat. /23/ A bácskai Kabal községben 3 főt végeztek ki nyilvánosan, hasonló okok miatt.

/24/ De előfordultak olyan esetek is, amikor mert a lakosok megszervezték saját falujuk őrzését, közel 100 embert internáltak.

/25/

Ezen intézkedések célja: a nemzetiségieknek megfélemlítése, a gyűlöletek továbbszítása volt. A megfélemlítést szolgálta az is, hogy például Sabác elfoglalása után a harcokban résztvevő osztagok katonáinak másfélórás szabadrablást engedélyeztek. /26./

A korábban leírt lelkes hangulat Szegeden is tovább lanyhult, amikor az itt állomásozó 46. gyalogezred még az augusztusi hadműveletek megindulása előtt 1914. július 27.-én elindult a frontra. /27/ A frontra indulókat siró anyák, feleségek és gyermekek százai kísérték az állomásra. A rend fenntartására karhatalmat kellett igénybe venni. A 46. gyalogezredet rövidesen a 3. honvéd menet ezred, majd az 5. gyalogezred követte. /28/

A város zaklatott lakosságát rémhírek is tovább izgatták. 1914. szeptember 11.-én a Szegeden tartozkodó összes alakulatokat riadóztatták és elhagyták a várost. Az a hír terjedt el, hogy a bácskai szerbek fellázadtak. /29/ A lakosság egy része a menekülésre gondolt. Ujabb izgalmat hozott, hogy 1914. augusztus 18.-án este 21,30 -kor egy ellenséges repülőgép jelent meg Szeged felett, melyet - a háborúban lelőtt gépek közül elsőként - itt lőttek le a háború folyamán Magyarországon. /30./

1914. augusztus 31.-én a város polgármestere elrendelte a közúti és vasúti hidak éjjeli elsötétítését. /31/ Az első sebesültek mintegy 450 fő 1914. augusztus 24-25-ére virradó éjszaka érkeztek a városba. Másnap 1914. augusztus 26.-án újabb, - több-mint ezer - sebesültet hoztak. /32/ A szegedi állomáson óriási tömeg verődik össze. Asszonyok, lányok, gyermekek sirva keresik hozzátartozójukat. /33/

Ez csak a kezdet szeptember közepén már "nincs olyan nap, mikor sebesülteket ne hoznának városunkban." írta a Dél-Magyarország.

/34/

Hogy a nagy tömegű sebesültet a városban el lehessen helyezni 1914. augusztus 5.-én az összes tanintézeteket kórházzá kellett átalakítani. /35/ Ennek következtében már 1914-ben mintegy 7.000 tanköteles nem részesült oktatásban. /36/ Még 1918-ban sem működött például a Móravárosi Szentgyörgyi elemi iskola és a III. kerületi polgári fiúiskola, az állami felső kereskedelmi és az állami felsőipari iskola. /37./ A különböző egyesültek, mint például a Szegedi Zsidó Nőegylet, vagy az Árpád Szabadkőműves Páholy is kórházat rendezett be a saját kezelésében. /38/ A kényszerű oktatási szünet ~~miatt~~ jelentősen megnövelte a fiatalok számát. Szegeden oly méreteket öltött, hogy a kérdéssel a sajtó is foglalkozott. /39/

A háború az élet minden területén érezteti romboló hatását. Már a részleges mozgósítás következtében megbomlott a korábban kialakult életritmus. Mind a közigazgatás, mind a termelés akadozott. /40./

A teljes mozgósítás elrendelése után Szeged utcáin polgári ruhás férfit szinte alig lehet látni: "Változatlanul élénk, színes képet nyújtanak a szegedi utcák a mozgósítás óta. Katonák és katonák mindenütt, boldog aki csukaszínű mundaért ölthet magára. Büszkeség és életkedv, vagyis inkább harci kedv sugárzik még a legesetlenebb baka arcán is". - írta hamis pátoSSzal a Délmagyarország. /41/

Szeged a hadsereg felvonulásának fontos állomása volt. Ami a lelkesedést, a harci kedvet illeti, már erősen kétségbe vonható. Akinek módjában állt, igyekezett mindent elkövetni, hogy ne kelljen a csukaszinü mundért magára ölteni. Több személyt felelősségre is vontak, amiért indokolatlanul akarták magukat a katonai szolgálat alól kivonni. /42/ Ez a törekvés a háború végefelé különösen sok embert foglalkoztatott. Emiatt a kormány bevezette a rögtönítélő bíraskodást a katonai szökevények ellen és megtiltotta, hogy a katonák polgári utazási igazolványokat kaphassanak, mivel ez lehetőséget ad a szökésre.

A mozgósítással végrehajtott bevonulásokat rövidesen követték a rendszeres bevonultatások. Így például 1914. szeptember 9.-én, 22.-én, október 24.-én, november 13.-án és ezt követően is. A háború szedte az áldozatait és ezek helyett újabb és újabb embereket kellett az arcvonalba állítani. Még a fiatal gyermekeket is katonai kiképzésben részesítették. 1914-ben végzős gimnazistákból lövészcsapatokat alakítottak, hogy az "érettségi vizsgálat letétele után rögtön a harctérre indulhassanak". /43/ A hadsereg elsősorban a 24-36 éves fiatalokat igényelte. Később már besoroztak szinte válogatás nélkül mindenkit; félszeműt, sántát, tüdőbeteget is. /44/ A bevonultatások méreteit érzékeltetve megemlítjük, hogy például Szeged városi előljáróságnak 1914. január 1.-én 968 alkalmazottja volt. 1914. december 31.-én már csak 238 maradt, tehát 730 fő vonultattak be. /45/

A bevonultatások méretei már nemcsak a termelést, hanem a közbiztonságot is veszélyeztették. Bevonultatták a rendőröket is. 1915-re a korábban meglévő 185 rendőr közül 139-et vonultattak be. Maga a főispán fordult a körzet katonai parancsnokához, hogy a bevonultatott rendőröket a város közrendje és a vagyonbiztonság biztosítása céljából szereljék le. /46/

E súlyos helyzet enyhítésére, valamint a közbiztonság céljából a Belügyminiszter elrendelte a városokban és falvakban a polgárőrség felállítását. Ennek alapján a 4.220/1914 BM. közrendelet értelmében Szegeden 100 fős polgárőrséget állítanak fel. /47/ 1915. áprilisáig Szegeden összesen 20.000 ember vonult be katonai szolgálatra. /48/ A behívás igen gyakran a család, illetve a kis vállalkozók, kisiparosok teljes tönkremenését eredményezte. Sok olyan kérelem található, melyek reális okokkal kérik a teljes felmentést, illetve halasztást.

A front ellátása céljából a gazdasági tényezőket is figyelembe kellett venni. Erre tekintettel 1915. október 14.-én rendeletet adtak ki "A katonai szolgálat alól való felmentés" tárgyában: "Különösen hangsúlyozom -szólt a rendelet -, hogy mivel gazdasági életünk a háború igénybevétele következtében már is igen nehéz és súlyos helyzetben van, ügyelnünk kell arra, hogy ahol gazdaságok, üzemek, családok és egzisztenciák már válságba vannak, s ahol a felmentés mellőzése pusztulást okoznak, a felmentések megadását gazdasági közérdekből kieszközöljük". Majd így folytatódik: "A földbirtokosok, bérlők és gazdasztek felmentésénél elsősorban az uradalom, vagy gazdaság

kiterjedése veendő mérleg alá. A kisbirtokosok, földművesek felmentése általában attól függ, hogy ezt a családi és gazdasági viszonyok megokolják-e?" /49/

Nem kell különösebben bizonyítani, hogy e rendelet szinte egyértelműen állást foglal abban, hogy a nagybirtokosok kaphatnak felmentést, ugyanakkor a nincstelenek semmi körülmények között sem. Hogy a város vezetői is így értelmezték ezt példaként megemlítem, hogy Lázár György 200 holdas földbirtokos és Csuri Illés 11 holdas kisparaszt beteg feleséggel és három kiskorú gyermekkel halasztást kérő beadványai közül az első messzemenően támogatják, /50/ a második kérelmet azonban nem tartják indokoltnak. /51/ 1916-ban már olyan döntés született, hogy az ipari termelés és a kereskedelemben dolgozók közül is felmentik azokat a munkásokat, akiket nem tudnak nélkülözni. /52/ Ennek természetesen az oka az volt, hogy az évek óta tartó háborús fogyasztás a békekészletek jelentős részét felemésztette és dőcögött a front ellátása. /53/ Az ipari és mezőgazdasági termékek szinte teljes egészében a hadsereg foglalta le. Napirenden voltak a requisíciók, a gyárak termékeit egyenesen a frontra szállították. A háború mindent felmésztett. A lakosság döntő többségének életviszonyai jelentősen megromlottak. A fentieken túl, a szükségleti cikkek ára is a jövedelemhez képest csillagászati méreteket öltött.

A elhúzódó háború következtében a hadsereg olyan igényeket támasztott a hátországgal szemben, amelynek egyre kevésbé tudott megfelelni. A gazdasági nehézségek már 1915-ben jelentkeztek, 1916-ban tovább fokozódtak, az év közepétől pedig már a teljes kimerülés jelei mutatkoznak. /54/

II.

**A MEZŐGAZDASÁG HELYZETE. AZ IPAR ÉS A KERES-
KEDELEM A HÁBORU KÖRÜLMÉNYEI KÖZÖTT**

Szeged gazdasági helyzetét a kis- és kézműipar, valamint a kis- és középbirtok túlsúlya jellemezte. A városban kb. 50 olyan üzem és gyár működött, amely 20-nál több munkást és alkalmazottat foglalkoztatott. Legjellemzőbb a mezőgazdasági termékeket feldolgozó ipar volt. 500 főnél több munkást csak a Magyar Kender- Len és Jutaiipari Rt. a Szegedi Kenderfonógyár Rt. és a Dohánygyár foglalkoztatott. A tőke koncentráltsága alacsony. A 16 milliomos összvagyonra nem haladja meg a 20-22 millió koronát.

A feudális és tőkés nagybirtok ismeretlen. A legnagyobb földbirtokos a város 70.000 kataszteri hold földdel.

Fontos szerepet játszott a város gazdasági életében a kereskedelmi tőke. /1/ /A 16 milliomos közül 10 nagykereskedő volt/. A közel 130.000 lakosú városban /2/ kb. 13-14 ezer munkás, /gyári és kisiparosnál foglalkoztatott/ 4.500-5.000 kisiparos, 3.000-3.500 kiskereskedő és kereskedelmi alkalmazott, 15-16 ezer kisbirtokos és bérlő, 1-5, 800-900 közép- és nagygazda 15-50 és 100-150 földbirtokos 50-500 kataszteri hold földdel, 1000-1500 köz- és magántisztviselő és kb. 100-150 gyáros és nagykereskedő /3/. A termelőeszközökhöz való viszony alapján a lakosság zömét a kis- és közép polgárság - kisiparosok, kiskereskedők, kisbirtokosok és bérlők tették ki. Szegeden jelentős azoknak a száma,

akik a városban éltek, de mezőgazdasági munkával foglalkoztak. Szeged-Alsóváros lakosságának zöme földműveléssel foglalkozik. /4/

x

Szeged határának összterülete 146.289 kataszteri hold. /816 km²/ Szeged közigazgatási területén 141.050, más közigazgatási területeken 5.239 kataszteri hold. Ebből a város tulajdonában 69.873, magán tulajdonban 76.416 kataszteri hold tartozott.

a./ Művelés szerinti megosztása

Szántó	89.061 kat.hold	63,58 %	Ebből városi tulajdon	40.294 kh
Kert	969 kat.hold	0,74 %		--
Rét és Kaszáló	17.406 kat.hold	12,42%		6.332 kh.
Legelő	2.912 kat.hold	2.06 %		1.800 kh.
Szőlő és gyümölcs	496 kat.hold	8,90 %		--
Nádas	455 kat.hold	0,38 %		405 kh.
Terméketlen	9.192 kat.hold	6,54 %		8.351 kh
Erdő	<u>7.559 kat.hold</u>	<u>5,38 %</u>		<u>7.452 kh</u>
Összesen:	140.050 kat.hold	100 %		64.634 kh

Növénytermelés százalékban

Kalászosok: - rozs	26,7 %
- búza	21,0 %
- árpa	3,1 %

Tengeri 25,2 %

Lucerna 5,0 %

Burgonya 5,0 %

Paprika 4,8 %

A szántó terület többmint 50 %-án gabonaféléket - ami a külterjesség hegemon szerepére utal - és tengerit termeltek. Ez utóbbi összefügg az állattenyésztéssel, elsősorban a sertés-hizlalással. Relative kis területen termeltek ipari növényt, például paprikát. A parasztság jövedelmének azonban mégis ez adta jelentős hányadát.

A földterület nagyságához és a gazdaságok számához viszonyítva jelentéktelen volt az állattenyésztés. Az 1914-es

összeírás szerint: 16 /igás/ 11.691 db.

Szarvasmarha 14.608 db.

Sertés 34.925 db.

Juh 26.434 db volt Szegeden.

Ez azt jelenti, hogy egy-egy paraszt-gazdaságra 0,7 db. 16, 0,9 db. szarvasmarha és alig több mint 2 db. sertés jutott.

b./ Birtok megoszlás

Saját tulajdonú		Bérlemény	
Birtok nagysága kat.holdban	Birtokosok száma	Birtok nagysága kat. holdban	Bérlők száma
1 holdig	3291	1 holdig	8145
1-3 holdig	2517	5 holdig	2945
3-6 holdig	1973	10 holdig	4108
6-10 holdig	1268	10 hold felett	12
10-15 holdig	805		
15-20 holdig	474		
20-50 holdig	723		
50-100 holdig	134		
100 felett	23		
Összesen:	10185		15210

Saját birtokokkal s a bérleményekkel együtt a város határát képező 150.000 kataszteri hold elosztódását az alábbi táblázat tükrözi:

1. Törpebirtok	5 kataszteri holdig	7780
2. Kisbirtok	10 kataszteri holdig	3241
	15 kataszteri holdig	4108
	50 kataszteri holdig	723
50 - 500 kataszteri holdig		<u>134</u>

Összesen: 15986 birtokos

és bérlelő használatában volt.

A parasztság differenciálódását befolyásolta a föld nagysága, minősége, mely utóbbtól az agrárkultúrák jövedelmezősége függött, /pld. paprika /

A város lakossága összetételét és rétegződését a tárgyalt időszakban az iparosodási tendenciák előretörése mellett is, a parasztság túlsúlya jellemzi. A 125-130 ezer lakosú Szegeden kb. 16 ezer család rendelkezett földdel. Ezek családtagjaikkal együtt a lakosság 65-68 %-át tették ki. A parasztság zömét a törpebirtokos félproletárok adták. A birtokosok 48-50 %-nak a földterülete nem érte el az 5 kataszteri holdat. Közel 1000 olyan bérlelő volt, akinek a bérleménye 100-400 négyszögölből álló nagyságot érte csak el. Szeged-Alsóváros lakosságának zöme paraszt-polgár, akinek jövedelmét és megélhetését a mezőgazdasági termelés biztosította. Az összlakosság kb. 1/3-a 40 ezer fő tanyákon, a várostól távol élt. Jelentős volt számszerűleg a kisbirtokosság, akinek a földbirtoka 5-15 kataszteri holdnál nem volt nagyobb. E réteg a városban élő parasztság 20-22 %-át tette ki. Szegeden gazdaságilag a legerősebb réteg a középparasztság, földbirtoka 15-50 kataszteri holdig terjedt és már árútermelésre is képesek. Ők a földdel rendelkezők kb. 1/3-át teszik ki. A parasztság felső rétegét a számszerűen ugyan kicsi, de gazdasági és politikai téren befolyással rendelkező gazdag-civis nagygazdák adják, akiknek

a száma alig éri el a parasztság 10-12 %-át. Ez a réteg elsősorban árútermelésre volt berendezkedve. Ezek közül kerültek ki, akik a mezőgazdasági árútermelésen túl ipari tevékenységet is folytattak. Birtokukba voltak a háború alatt még üzemelő szélmalmok és paprika őrlők. Az alattuk lévő paraszti rétegeket - az agrárproletárokat, törpe és kisbirtokosokat - nemcsak a mezőgazdasági termelés, - igaerő, mezőgazdasági gépek kölcsönzése - hanem általuk termelt ipari termékek teljes feldolgozása folyamatában is kizsákmányolták. Szeged iparának és mezőgazdaságának speciális ága volt a paprika termelése és őrlése. Ezzel a munkával körülbelül 2 ezer család foglalkozott. Szeged határában 3-4 ezer kataszteri holdon 150-250 vagon paprikát termeltek és dolgoztak fel évente. /5/ A háború alatt jelentős vagyon eltolódás ment végbe a parasztság körében. 1916-ban 7 millió koronával szárnyalták túl az 1915-ös földadás-vétel forgalmát. 1916-ban 1654 esetben 3716, 1917-ben 3099 esetben 6830 kataszteri hold cserélt gazdát 30.042,804 korona értékben. /6/ Ezek az adatok két szempontból tanulságosak, egyrészt azt mutatják, hogy a parasztság egyrésze, az árútermelésre képtelen kisbirtokosok tönkrementek, másrészt az árútermelésre berendezkedő közép- és nagybirtokosok a háborús konjunktúrában tovább gazdagodtak, és felvásárolták a tönkrement agrárproletárok és törpebirtokosok földjét.

A mozgósítás, illetve katonai szolgálatra való bevonulás következtében a mezőgazdaság munkaerővel való ellátása, a földek megművelése nem sokkal a háború kitörése után megoldatlan volt. Nemcsak munkaerőt nem lehetett kapni, hanem a háború előtt igen nagy népszerűségnek örvendő bérleti földek sem találtak bérlőre. A korábbi 50-60 K bérleti díjak leapadtak 10-15 K-ra. "Ennek oka abban rejlik, hogy a földművelésre alkalmas munkásnép mind katoná, s így felesbérlő sincs". /7/

A Szegedi Homoki Szőlősgazdák Országos Egyesülete is panaszkodik a munkaerőhiány nagy méretére és a napszámbeérek emelkedésére. "A behívások folytán a mezőgazdaságban oly nagy munkaerőhiány állott be, hogy gazdasági munkára a szokásos bérek háromszorosáért sem lehet elegendő munkaerőt kapni." /8/ A munkaerőhiány kérdésének megoldására többféle módot próbáltak keresni. Már 1915-ben próbálkoztak azzal, hogy "elrendelték a kényszer-munkaerő kirendelését a tavaszi szőlőmunkákra. /9/ A másik módszer az volt, hogy katonai munkásoktagokat szerveztek és ezeket vezényelték ki a mezőgazdasági munkák elvégzésére. /10/ A mezőgazdaság munkaerő problémáját úgy is enyhítették, hogy iparosok vállalkoztak mezőgazdasági munkára, sőt az iskoláskorú gyermekeket is igyekeztek a munkára beállítani. /11/ A munkaerő biztosításánál a kevésbé humánus módszerektől sem riadtak vissza. Például a Szegedi Gazdasági Egyesület a következőképpen javasolta a munkaerőhiány megoldását: "A magyar mezőgazdaságra immár végzetessé válható munkáshiány részbeni oka az, hogy

az azelőtt napszámos munkával foglalkozó nőket hadisegélyben részesülve munkába állani nem akarnak, mert a hadisegély jó megélhetésüket munka nélkül is biztosítja. Ez állapotot segítettő, tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, hogy odahatni méltóztassék, miszerint április hótól kezdődőleg a mezei munkával foglalkozó nőktől a segély részben vagy egészében elvonassék, s csak az akapjon segélyt, aki munkaképtelen." /12/

Az óriási méretű munkaerőhiány következtében Szeged viszonylatában jelentős területek maradtak megműveletlenül. A parlagon maradt területek megművelésére a Szegedi Gazdasági Egyesület titkára, Dr. Gerle Imre javaslatot terjesztett elő miszerint a bevetetlen földekre a Földművelésügyi Miniszter kényszer szántást-vetést rendeljen el, hogy így a parlagon levő földeket kirendelt munkaerővel műveltesse meg. Véleménye szerint egy-egy polgárra nem esne több 2-3 munkanapnál. Vetőmagot az állam adna, a szükséges gépiert pedig a helyszínen találhatóókból biztosítsanak. /13/

A mezőgazdasági munkaerőhiányt úgy is megpróbálták felszámolni, hogy a börtönben levő rabokat és a háborúban fogságba került, főleg orosz katonákat vettek igénybe. /14/ 1915. végén már történt olyan intézkedés, miszerint katonai szolgálat alól is felmentettek egyéneket a mezőgazdasági munkák fontosságának figyelembevételével.

A mezőgazdaságot nemcsak az emberi munkaerő nagy hiánya súlytotta, hanem az igavonó állat hiánya is. Ennek enyhítése érdekében a szegedi gazdák több esetben kéressel fordultak a megyei főispánhoz, melyben kérik, hogy a főispán eszközölje ki az illetékes katonai parancsnokságtól, hogy a bevonultatott lovak helyett adjon át a szegedi gazdálkodóknak a hadsereg tulajdonát képező vemhes kancákat, vagy sérült, de munkára fogható lovakat. /15/

A munkaerő problémát megoldani azonban nem lehetett, annak ellenére sem, hogy Szeged város viszonylatában jelentős volt a hadifoglyok száma, akik mezőgazdasági munkára lettek biztosítva.

A munkaerőhiányt úgy is próbálták enyhíteni, hogy - amint a fenti javaslat tárgyalja - azoktól az asszonyoktól, akik nem vállaltak mezőgazdasági munkát, megvonták a hadisegély folyósítását, mint például Gál Antalnétól. /16/ A mezőgazdaság termelését gátolta, az egyéb bajok mellett, hogy a területek bevetéséhez és a kulturák ápolásához szükséges védőszereket nem tudták kellő mennyiségben beszerezni. "Az őszi vetések alkalmával a szegedi gazdák részére 10 vagon vetőmag lett volna szükséges, ezt azonban nem sikerült beszerezni. Mindössze 3 vagon vetőmagot vetettek el." /17/ A termés éppen ezen okokból kifolyólag igen alacsony volt, például 1918-ban a feketeföldeken a tengeri kisholdanként 6 q, a homokos földeken alig 3 q termést hozott. /18/

A mezőgazdaság másik igen fontos ága az állattenyésztés is súlyos helyzetben volt. A visszahagyott állatok számára alig maradt valami takarmány, mivel a hadsereg a legnagyobb részét elrekvirálta. "A katonaság részére igénybevett, de gazdasági célokra visszamaradt lovak takarmányhiány miatt alig lesznek használhatók, a tehénállomány nem tejel ... végül az erősen megfogyatkozott sertésállományunk is teljes hanyatlásnak lesz kitéve, ha elegendő takarmányhoz a gazdák nem jutnak." /19/

Gátolta a mezőgazdasági termelést, hogy a háború kezdetétől annak befejezéséig állandóak voltak a rekvirálások. A rekvirálások után "a gazdáknál csak annyi szemes takarmány maradt, amely nagyon gazdaságos bánásmód mellett elégséges a jószágállomány eltartására." /20/ A gazdák természetesen védekeztek a zaklatások ellen és terményeiket igyekeztek elrejteni, különösen a háború befejezése előtti időkben. /21/ 1918-ban már nem rekvirálnak, hanem "minden termelőnek 1918. évi búza, rozs, kétszeres, köles, tatárka, árpa és zab termése a közélet, mezés és közszükséglet biztosítása végett zár alá helyeztetik". /22/ A rekvirálásokat 1917-ben nemcsak a terményekre, hanem a húsrá, zsírra, sőt az élősertésekre is kiterjesztették. /23/ E tényezők együttesen gátolták a mezőgazdaság termelését, termelőerőinek fejlődését is.

Szeged az ország második legnépesebb városa volt és "viszonylag" jelentős iparral rendelkezett. Az 1910-es népszámláláskor Szegeden 8164 férfi és 2540 nő dolgozott az iparban. /24/

Szeged gyáripara /25/

Fsz	Iparág	3-20 fő-ig	25-50 fő-ig	50-100 fő-ig	100fő felett	Össze- sen fő
1.	Vas- és fémipar	1	4	-	2	386
2.	Kő és agyagipar	-	4	2	3	730
3.	Fa és csontipar	2	2	3	3	650
4.	Bőr- Fonó és Szövő	1	-	2	6	2720
5.	Ruházati ipar	1	-	1	2	610
6.	Malom és Élelmiszer	5	8	1	3	970
7.	Vegyészeti ipar	-	-	1	2	1000
Ö s s z e s e n:		10	18	10	21	7066

Az iparban foglalkoztatottak népes táborát tették ki a kisiparosok. A háború első évében kb. 2500-en adták vissza iparengedélyüket, egyrészt; katonai szolgálatra vonultak be, másrészt pedig anyagot nem tudtak beszerezni így tevékenységet nem tudtak kifejteni. Különösen súlyosan érintette a háború

az építőipari szakembereket. Az iparnak ebben az ágában teljes pangás állott be. Azok az iparágak lendültek fel, amelyek a hadsereg szükségletével közvetlenül, vagy közvetve összefüggésben álltak. /26/ Katonai szállításokra csak töredéke jöhetett számításba az iparosoknak. "A katonai szállításoknál speciálisan számba vehető szakmákból 201 iparvállalatot és kereskedelmi cég törzslajstromát terjesztették fel a központi nyilvántartás számára. 1916-ban márcsak 1326 kisiparos folytat tevékenységet. /27/

Jelentősebb gyárak és munkáslétszámuk /28/

Fsz.	A gyár neve	Békelét- szám	Hadilét- szám	HP.
1.	Ferraria vasárúgyár rt.	100-130	70-80	40
2.	Pálfi-testvérek vasmű	100	--	30
3.	Kertész és Kővári Téglagyár	20-150	35-40	50
4.	Szegedi Keramit és Mű- téglagyár	120-200	50-60	130
5.	Szegedi Téglagyár Társulat	70-200	40-45	240
6.	Lővy Adolf és Társa Fűrész- telep	165	90-100	258
7.	Milkó Vilmos és fiai fűrész- telep	60-120	80-100	112
8.	Winkler testvérek fűrésztelep	120	200	95
9.	Winter A. és társa kefégyár	100-120	70-80	50

Fsz.	A gyár neve	Béka létszám	Hadi létszám	HP.
10.	Magyar Kender- Len és Jutaipari rt.	900	900	1100
11.	Szegedi Kenderfonógyár rt.	900	900	1500
12.	Első szegedi cipő- csizma és papucsipari szövetkezet	300	-	60
13.	Első szegedi szabóipari szövetkezet	200	140-150	--
14.	Alföldi Gőzfűrész és Örlő- malom	120	80	180
15.	Polák Sándor kötélgyár	120	60	50
16.	Bach Bernát és fiai rt.	35	100-120	--
17.	Dohánygyár	700-800	700-800	--
18.	Pich Márk Szalámigyár	120	80	70
19.	"Szikra" magyar gyújtó- gyár rt.	180	--	150

Az itt közölt adatok nem tartalmazzák az idény jellegű
gyárak, például a téglagyárak, jellemző mutatóit. A háború
alatt a behívások következtében is állandóan változott a
munkáslétszám. A napszámosok létszáma például szinte naponta
változott.

A mozgósítás elrendelése után Szegeden dermedtség szállta meg a kereskedelmi és ipari életet, a vállalatok és tulajdonosaikak a művezetőknek és szakmunkásoknak tömeges bevonultatása teljesen megzavarta az ipar és kereskedelem normális életét. Részint a moratórium rendelet, részint a hirtelen beállott akadályok ezenkívül is megakadályozták a rendes ipari és kereskedelmi tevékenységet. Később azonban, amint a vasúti forgalom megindult és nyilvánvalóvá vált, hogy a hadsereg óriási szükségletei igen széles téren tudják foglalkoztatni úgy az ipari, mint a kereskedelmi vállalkozást, lassanként új helyzet teremődött. Mindenki iparkodott a katonai szállítás terén érvényesülni. Természetesen az egyes szakmák, mint például az építőipar, a divatárú kereskedelem, a fényüzési cikkek gyártása továbbra is pangott. A munkaerők innen más területekre áramlott. A legtöbb iparágban azonban, különösen pedig az élelmezési és ruházati iparágakban fellendült a forgalom.

A kereskedelmi és ipari érdekeltségek egy része rendkívüli kereseti alkalomhoz jutott, a másik része szenvedett az abnormális állapotok miatt. Szegeden 5-6 gyár foglalkozott katonai cikkek előállításával és ezek összevéve legalább háromezer munkást foglalkoztatnak. A ruházati kisiparosok sem panaszkodhatnak, ezek pedig nagy tömegben vannak Szegeden. A háború 1914-ben Szegeden nagyobb romboló hatást még nem tett az iparban és a kereskedelemben, nyilatkozott Szabó Gyula, a kereskedelmi és

iparkamara titkára 1914. decemberében. /29/ Egy esztendő múlva azonban már kétezerötszázan adták vissza az iparengedélyüket. "Ezeknek egy része hadbavonult, másrésze pedig azért volt kénytelen üzletét, vagy műhelyét feladni, mivel nem keresett annyit, hogy megélhetett volna belőle." /30/

Ez azokra az iparágazatokra vonatkozott melyek nem voltak érdekeltek a hadi szállításokban. Jelentősen fellendült viszont például a bőripar, a kocsigyártás, a kovács, a bogár és a lakatosipar. /31/ Szeged város ipara a könyék nyeranyagait elsősorban a mezőgazdaság termékeit dolgozta fel. Említésre méltó volt a malomipar, különösen "Bak Bernát és fiai" gőzmalom, melynek napi teljesítménye mintegy 3200 q őrlemény volt, a Bokor János féle malom és kenyérgyár volt még jelentős. /32/ Szegeden összesen mintegy 11 kisebb-nagyobb malom, illetve daráló működött. Jelentőségét tekintve a következő helyen a kender és len feldolgozó ipari létesítményeket, valamint a fafeldolgozó gyárakat és üzemeket kell megemlíteni. Jelentősebb kender és lenfeldolgozó gyár a Pollák Sámuel Kender és Jutagyár, Szegedi Kenderfonógyár RT., valamint a Magyar Kender és Lenipari RT. volt. Fafeldolgozó üzemek a Winkler testvérek fűrésztelepe, Lövig Adolf és társai féle fűrésztelep. /33/ Volt még kefe, gyufa, téglagyár és gázgyár. Ezen gyárak és üzemek 1-200 munkásnál alig foglalkoztattak több embert békében. A bevonulások következtében ez a létszám körülbelül felére apadt. A férfi munkaerő jelentős részét felszívta a hadsereg. /34/ A bevonultak helyére

megpróbálták a női munkaerőt beállítani, ez azonban nem oldotta meg a problémákat, több gépet le kellett állítani, mivel nem volt aki kezelje. Megpróbálkoztak hadifoglyok dolgoztatásával is. 1915. júliusában érkezett először 280 orosz fogoly az Alsóközpontba, mezeti munkára. 1917. tavaszán 542 orosz fogoly volt Szegeden, a tanyákon 460 fő volt munkán.

A magyar Kender és Lenipar	196 fő
Katonai élelmezési	106 fő
a MÁV-nál	120 fő
Kórházi kezelés alatt	420 fő
1917-ben összesen:	2682 fő
1918. február végén	2709 fő
június 1.-én	2929 fő
július végén	3201 fő
augusztus 17.-én	2452 fő orosz
	474 fő olasz
	314 fő szerb
	50 fő román hadifogoly

volt a városban. /35/

Negatívan hatott a termelésre az is, hogy a háború vége felé a gépek működéséhez szükséges hajtóanyag is hiányzott. /36/ 1917-ben már következőket panaszojják: "Az óriási szénhiány miatt Szeged sz. királyi város összes közüzemi kórházak, iskolák, fürdők, villamosvasút teljes üzembeszűntetés előtt állanak." /37/

A meglévő üzemek termelésének nagy többségét a hadsereg igényeinek kielégítésére foglalták le. Az Első Szegedi Szabóipari Szövetkezet 1914. szeptember 1 - december 31.-ig 70 ezer db. katonai ruhát készített. A szövetkezetnek 130-140 dolgozója volt és ezeknek 70 %-a hadsereg részére dolgozott.

/38/ A Ferrarie és a Pálfi Testvérek vasöntöde is szinte kizárólag a hadseregnek termelt. A Ferrarie például ágyúköő papucsot, gránát fejet, gyutacs hüvelyeket, a Pálfi féle vasgyár gránáthüvelyeket gyártott.

A háborús konjunktura következtében a hadiszállítóknál jelentős tőkék felhalmozódásához vezetett. A felhalmozódott tőkét ingatlanok vásárlására, gyárak alapítására próbálták befektetni. A Pich-cég például a Csekonics birtokot /300 ezer kataszteri hold/ szeretne volna megvásárolni 10 millió koronáért.

/39/ 1918-ban több gyáralapítási kísérlet is történt. Megalapították a Szegedi Mezőgazdasági Ipari RT-t. Ez a vállalkozás volt az első, amely külföldi tőkével alakult. Ezen túlmenően szegedi vállalkozók is jelentettek be gyáralapítási szándékot, így például Textil és Kötöttárúgyárt, Szalámigyárt, Cipő és Takarmánygyár alapítását tervezték. /40/ Szeged gazdasági életét tehát kettős tendencia jellemzi:

Egyrészt a már meglévő iparvállalatok nyersanyag és üzemanyag hiányában akadozva tudták a termelést folytatni, ugyanakkor a

felhalmozódó tőke befektetési lehetőségét keresvén új ipari vállalatok létesítésére törekedett.

Szeged gazdasági életében fontos szerepet játszott a kereskedelem. Földrajzi helyzeténél fogva a legjelentősebb a terménykereskedelem volt. A szegedi terménykereskedők nemcsak a belkereskedelemben, de külkereskedelmi vonatkozásban is tekintélyes forgalmat bonyolítottak le, gabona, paprika, élőállat és állati termékekből.

Gabona kereskedéssel 118 kereskedő,

Paprika kereskedéssel 133 kereskedő,

Élőállat kereskedéssel 96 kereskedő foglalkozott.

A paprikakereskedelem szeged specialitása. A szegedi "paprikások" Ausztrián és Németországon túl az Amerikai Egyesült Államokkal is üzleti kapcsolatban voltak. Az exportált paprika jelentős hányadát Szeged biztosította.

Paprika kivitel alakulása:

1914-ben 9313 métermázsa;

1915-ben 7366 métermázsa;

1916-ban 12552 métermázsa;

1917-ben 3564 métermázsa;

1918-ban 4728 métermázsa volt.

A paprika termelése, feldolgozása és forgalomba hozatala több ezer személynek biztosított viszonylag rendszeres foglalkoztatást és megélhetést.

A terménykereskedelem fontos ágazata volt a fűszer és déligyümölcs kereskedelem, amely a város határain túl is ellátta a kiskereskedelmet áruval. Jelentőségét mérlegelve nem maradt el az élőállat és állati termékek forgalma sem. Az előzőekhez hasonló jelentőségű volt a textilkereskedelem. Ehhez kétségkívül hozzájárult az is, hogy szeged országosan is jelentős kenderfeldolgozó iparral rendelkezett. Itt érdemes megemlíteni az európai vonatkozásban is jelentős Eisenstädter és a Holtzer cégeket, amelyek a Monarchia legnagyobb kereskedelmi cégek közé tartozott, az előbbinek még Bécsben is volt fióktelepe. /41/ A kereskedelmi életre is jellemző, hogy egyrészt a hadiszállításokban érdekelt kereskedelmi cégek jelentős tőkét halmoztak fel, addig más részük döntően a kiskereskedelem, a katonai szolgálatra való bevonulás és áruhiány következtében tönkrement.

III.

ÁLLAMI INTÉZKEDÉSEK A HÁBORUS TERHEK
ENYHÍTÉSÉRE. A BÉREK ALAKULÁSA

Szegedre augusztus 8.-án érkezett meg a Belügyminiszter rendelete, melyben intézkedik a bevonultak családtagjainak segélyezéséről, illetve a hátrahagyottak segélyezésének rendszeréről.

Már a háború első hónapjai kezdik kijózanítani a sovinszta mámorban úszókat, a kezdeti lelkesedést és támogatást az aktív passzivitás kezdi felváltani, 1915-ben a törvényhatósági bizottság ülésén foglalkoztak azzal a problémával, hogy a "háború kötérse óta Szegeden nem akartak adót fizetni. Végrehajtásokat kellett volna foganatosítani, azonban ez nehézségekbe ütközött, mivel a végrehajtónak több mint a fele bevonult. A hadbavonultak hozzátartozóiról a város vezetősége a megjelent rendeletek és intézkedések alapján "gondoskodott". 1914. augusztus 5.-én megalakult a "Szegedi katonai behívottak családtagjait segélyező bizottság". /1/ A bizottság fő munkaterületeit az alábbiakban határozta meg. A./ A társadalom körében pénz, és terményadományok gyűjtése a hadbavonultak hozzátartozói részére. B./ A hozzátartozók védelméről, ellátásukról, munkaalkalmakról való gondoskodás. C./ Napközi létrehozása a bevonultak gyermekei védelmére. D./ A betegekről való gondoskodás. /2/

E rendelet nagyon aktuális volt, hiszen a bevonultak hozzátartozóinak egyrésze teljesen kenyér nélkül maradt. "A harctérre és az ország déli megyéibe eltávozott szegénysorsú katonák családtagjai - az állam és a társadalom minden szeretet,

teljes gondoskodása mellett is - reménytelen napoknak néznek elébe. A nyomoron és a nélkülözéseken minden bizonnyal enyhíteni fognak azok a segélyakciók, amelyek máris megindultak." /3/

A bizottság azonban kevésbé váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A gyűjtés eredményével az adománygyűjtők is elégedetlenek. Tagjaik nem végeznek lelkes munkát. "A másik baj, hogy az adakozók kis számban vannak, nem találjuk az adakozók között a virilisták nevét, nem találjuk a nagyköruton kívül lakók zömét - és nem találjuk meg a tanyát." /4/

Amint látjuk nem nagyon enyhített a nyomoron a bizottság és így napirenden volt a segélyekért való utánjárás. "Nagy számmal jelentkeztek naponként a rendőrség folyósóján azoknak a bevonult katonáknak a hitvesei, kik egy fillér nélkül maradtak otthon, némelyik sok gyermekkel." /5/

A bizottság bevétele a következőképpen alakult: /6/

1915 május 9.-ig	58.887 K. 49 fillér
Május 29.-én bevétel	60.036 K. 88 fillér
1916. március 10. bevétel	25.112 K. 08 fillér
április 14. bevétel	25.425 K. 99 fillér
május 31. bevétel	25.272 K. 47 fillér
augusztus 28. bevétel	24.958 K. 83 fillér
1917. február 27. bevétel	21.429 K. 79 fillér
április 18. bevétel	25.342 K. 83 fillér
július 23. bevétel	25.904 K. 82 fillér

Ha figyelembe vesszük, hogy 1915. áprilisában körülbelül 20 ezer volt a Szegedről behívottak száma, akkor látjuk a fenti összegek milyen alacsonyak ahhoz, hogy valóban enyhítsenek a nyomoron. Érdekessége még a gyűjtésnek, hogy a pénz értékének csökkenése nemhogy növelte volna az adományok mértékét, hanem általában csökkent, illetve stagnált. A bizottság a gyűjtésekből befolyó összeget napközök felállítására, ingyen-tej akciókra és esetenként készpénzsegélyek fedezésére fordította.

/7/ A katonai behívottak hozzátartozói segélyezésére alakult bizottságon belül dolgozott egy albizottság, mely munkaalkalmak és munkahelyek közvetítésével foglalkozott. /8/ Az albizottság jelentősebb eredményeket tudott felmutatni, hiszen igen sokan voltak, - főleg nők - akik munkába akartak állni. "A bizottság irodáját nagy számban keresik fel munkanélküli napszámosnők, gyári munkásnők, továbbá háztartási alkalmazottak: házvezetőnők, bejáró takarítónők, mosónők, vasalónők. A bizottság azt is közli, hogy okleveles tanítók, tanítójelöltek, s általában diákok nagyszámban jelentkeznek a munkaközvetítő irodában, akik csekély díjazásért, vagy csak teljes ellátásért mint nevelők keresnek alkalmazást." /9/

A munkavállalás sem volt egyszerű a háború kezdetén. A férfi munkaerő azonnal alkalmazást nyert, - ilyen azonban a nagymérvű bevonulás következtében kevés -. A munkát vállalni akarók zöme nő, eziránt viszont csekély az érdeklődés.

1914. augusztusban 841 munkavállaló jelentkezett munkára, ebből 405-öt tudtak elhelyezni. Az alkalmazást nem nyerők nők voltak. A munkaközvetítő iroda célkitűzését az alábbi jegyzőkönyvrészlet szemlélteti. "Az a törekvés, hogy a harctérre vonult katonák lelkében a lehető legnagyobb megnyugvást teremtsük meg, hozta létre azt az eszmét, hogy a harcban vonultak ügyesbajos dolgainak lelkiismeretes és megbízható, amellet teljesen díjtalan ellátásáról és az irántuk minden irányban nagy áldozatkészséget tanúsító társadalom útján gondoskodunk." /10/ A behívottak családjait segélyező bizottság alig tudott segíteni a behívottak családjait sújtó nyomoron. A társadalmi segítség kismértékű. Nem jobb a helyzet az állam által nyújtott segítség terén sem.

A hadbavonultak hozzátartozóinak "államsegély" címén kifizetett összeg nem haladhatta meg a bevonultak legutóbbi általános keresetét. Így összege olyan minimális volt, ami a megélhetést sem, vagy csak alig biztosította. Akiknél a legminimálisabb jövedelmet ki lehetett mutatni, megvonták tőle a segélyt, ezt az alábbi 1914. november 11.-én kelt okmány tanúsítja: Oláh Györgyné elmondja, hogy férja a mozgósítás előtt gyári munkás volt, de bevonult. Mivel vagyona nem volt, ő és két kiskorú gyermeke hadisegélyt kapott. A felülvizsgálat alkalmával a segélyt megvonták tőle azzal az indokkal, hogy ő gyárban dolgozik, s így segélyben nem részesülhet. Előadja, hogy mint gyári munkásnő

heti 5-6 K keres. /11/ A "nagy gondoskodás" mellett rengeteg olyan eset is előfordult, hogy családok maradtak teljesen jövedelem nélkül s külön kérvények és utánajárások voltak szükségesek annak érdekében, hogy legalább a megélhetéshez szükséges minimumot megkapják. Elég gyakori eset, hogy a segélyezés-sel kapcsolatban panasszal élnek az érintettek. Többek között az egyik panaszos leírja, hogy hatodmagával él, ebből az egyik gyermek 14 éves inas és havi 10 K keres. A keresőképes gyermek katonai szolgálatra bevonult, férje beteg, munkaképtelen. Panaszában írja: "Ilyen körülmények folytán az állam által a hadbavonultak segélyezésére nyújtott segély után mentem, hol mindenütt a legdurvább és lenéző fogadtatásban volt részem. /12/ Egy másik panaszos a következőket írja: "Naponta kapom édesanyám kétségbeesett sorait: "Fiam! Maholnap az éhenhalásnak nézünk elébe, s bárhova is megyünk másfelé igazitanak, jó tanácsokat adnak, de anyagilag senki sem támogat." /13/

Napirenden voltak a tömegek megjelenése a polgármester helyettesnél, hogy hadisegélyelőleget kérjenek, mivel a kifizetett összeg a megélhetést nem biztosította. /14/ A katonák hozzátartozói helyzetét az alábbi eset tanúsítja: "A Maros utca végén, egy udvari szobában, amely a szoba elnevezést onnan nyerte, hogy valamikor tehénistálló volt, s most kipadlózták, egy hadbavonult családja lakja. A család négy tagból áll, az anyából és három

kisgyermekéből. A férje orosz hadifogoly. A család napi 1 korona és 60 fillér hadisegélyt kap, ami egy hónap alatt negyvennyolc koronát tesz ki, s ehhez az asszony is keres 26 koronát, összesen tehát 74 korona. A lakbérre és tüzelésre kifizet 44 koronát, s a család egyhavi élelmezésére marad 30 korona, ez az összeg még kenyérre is kevés." "A nyomorgó családok nem panaszkodnak, mert tudják, hogy hiába panaszkodnának." /15/

A helybeli napilapok rendszeresen foglalkoztak a bevonultak hozzátartozóinak nyomoruságos helyzetével. A Délmagyarország 1915. november 23. száma így ír egy családról: "Az ura napszámos volt a gyárban napi 6 korona keresettel 6 gyermekük van, s jövedelmük állami segélyből 60 korona, az asszony újságkihordásért havi 16 koronát kap. A nyomoruk leírhatatlan, rettenetesen éheznek". "Az apa napszámos volt a gyárban napi 4,80 korona keresettel, most kap hadisegélyt 83,70 koronát és újságkihordásért 14 koronát, öt apró gyermek van és öreg édesapja." /16/

A hadisegélyek megállapítása és folyósítása körül rengeteg visszaélés tapasztalható, ezzel párhuzamosan nőtt az elégedetlenség is. Csongrád megyé, különösen Szeged területéről rengeteg panasz érkezik a Belügyminisztériumba./17./ Különösen sok a panasz a segélyek összegének emelésére vonatkozóan. /18/ A kérények özönének hatására a főispán levelet intézett Szeged város

polgármester helyetteséhez, melyben a következőket írja:

"Felhívom nagyságod figyelmét a kérelmekben felhozott azon körülményekre, mely szerint a segélyezési ügyek intézésével megbízott egyes közegek a segély folyósítása iránt megjelentekkel gorombán és durván viselkednek." /19/

A sok panasz hatására elrendelik a segélyügyek felülvizsgálatát. Az eredmény, több családtól teljesen elvonják a segélyt, /20/ vagy alacsonyabb összeget állapítanak meg. /21/ Ez a panaszok újabb özönét indítja el. A főispán a következőképpen foglal állást e kérdésben: "... hogy valaki munka által helyzetének javítani igyekszik, nem vonhatja maga után az államsegély beszüntetését, különösen akkor, amikor az államsegély és a munkával keresett összeg nem akkora, hogy ebből a rendkívüli viszonyok drágasága mellett egy család megélhetne. /22/ Olyan formában is gondoskodtak a hadbavonultak hozzátartozói-ról, hogy gyermekeik részére napközi otthonokat hoztak létre. Tekintve, hogy a bevonult férfi munkások helyett nőket kellett alkalmazni. Nőket viszont csak úgy lehetett munkába állítani, ha az apróbb gyermekek felügyeletét megszervezik. Nem volt megoldva azok helyzete, akik törvényesen nem kötöttek házasságot. Ezek az első időkben semmiféle anyagi segítséget nem kaptak.

A legkilátástalanabb helyzetbe azok kerültek, kiknek hozzátartozója elesett, vagy megrokkant a háborúban. /23/ A Hadügyminiszter 25.900/1915. sz. rendelet értelmében a hadsereg

kötélékéből elbocsájtottak részére az államsegély még akkor sem folyósítható ha az elbocsájtott munkaképtelenné vált a háborúban." /24/ Ebben az esetben ideiglenes segély kaptak, ez azonban "inkább kigúnyolása, mint megjutalmazása volt a "hazáért" teljesített szolgálatnak". /25/ A város vezetősége is kénytelen a kérdéssel foglalkozni: "Mint hogy állandóan merülnek fel panaszok az illető segélyezették részéről azon okokból, mivel a hadbavonultak rokkantsága, vagy halálozása esetén nyert ideiglenes segély a család megélhetését nem biztosítja." Ezért a közgyűlés kimondja, hogy a m. kir. minisztériumhoz feliratot intéz, melyben kéri a rokkantak és a hadiözvegyek részére az ideiglenes segélyt mindaddig folyósítsa, amíg véglegesen meg nem oldódik a kérdés. /26/ De amikor már megállapították a hadiözvegyek és árvák részére adandó segélyt, ebben sem volt köszönet, a hadiözvegy, amennyiben munkaképtelen volt, havi 24, 8 éven aluli gyermeke havi 8 koronát kapott, /27/ ugyanakkor például egy liter tej ára 84 fillér volt. /28/

Nagy nehézséget okozott a megélhetése azoknak is, akiknek hozzátartozója a tényleges idejét töltötte. Ezek az első időkben semmiféle anyagi támogatást sem kaphattak. /29/ Később, a háború vége felé megpróbálták ezen személyek súlyos helyzetén segíteni és 25-30 korona segélyt utaltak ki részükre. /30/ A társadalom is tett kísérleteket a hadbavonulók hozzátartozóinak segítésére. 1914. augusztus 20.-án "katonai napot" rendeztek,

ahol gyűjtést szerveztek és 6700 koronát szedtek össze. A szegedi helyőrség tisztikara 60 koronát adományozott, a hadbavonulók családtagjainak megsegítésére. /31/

Az itthon maradtak állami és társadalmi segélyezése nem oldotta meg nehézségeiket a háború folyamán az életszükségleti cikkek ára állandóan emelkedett, ugyanakkor a segélyek összege lényegében ugyanannyi volt a háború végén, mint a háború kezdetén. Erről tanuskodik az alábbi megállapítás: "A hadisegély összege, melynek megállapítása óta a megélhetési viszonyok lényegesen változtak, oly csekély, hogy a végsőkig leszorított szükségletek kielégítésére sem elegendő. /32/

A segélyek emelésére 1918. elején került sor.

Ennek alapján	1 családtag után havi	62
	2 családtag után havi	91
	3 családtag után havi	115
	4 családtag után havi	138
	5 családtag után havi	165
	6 családtag után havi	180
	7 családtag után havi	198
	8 családtag után havi	220
	9 családtag után havi	235
	10 családtag után havi	260
	11 családtag után havi	270 korona járt./33/

A háború a katonáknak a fronton, a hozzátartozóknak itthon jelentett mérhetetlen szenvedést. Azoknak sem volt jobb a helyzetük, akik nem államsegélyt, hanem fizetést kaptak és ebből éltek. A megélheteti nehézségek 1915-ben felszínre kerültek. A fokozódó és elviselhetetlenné vált drágaság a városi alkalmazottak oly mértékű megterhelésével járt, hogy a város polgármestere saját hatáskörében kedvezményezte a lehetőség határán belül - a folyó évre nyújtson a város segélyt alkalmazottainak létfenn-tartásuk enyhítésére." A segélyösszeget a feleség után havi 10, az ellátás alatt levő gyermekek után egyenként 5 koronában állapítják meg. /34/ Olyan kérvények is születtek, hogy az alacsonyabb fizetésű alkalmazottak fizetését emeljék fel. Általában 10 % emelésért folyamodtak. /35/ A városi alkalmazottak fizetése 1915-ben: /36/

a vámszedők	900 K + 200 lakbérpótlék évente
a vámőrök	800 K + 200 K
a végrehajtók	1000 K + 360 K
a helypénzszedők	32 K

Az alacsony fizetésű tisztviselők is nyomorogtak és éheztek, /37/ amit a következő cikk is szemléltet: "A kartársai térítették észre az elájult embert, aki zokogva vallotta be, hogy az éhség miatt esett össze, mert feleségével és három gyermekével napok óta éheznek. Éjjel és nappal dolgozva, idegölő munkában csak 150 koronát tudott megkeresni havonta, mely összeg manapság igazán csak az éhenhalásra elég." /38/ 1917-ben Szeged városának még volt olyan alkalmazottja, aki havi 58 korona törzsfizetést kapott, az összes pótlékkal együtt is alig haladta meg a 100 koronát. /39/

A gyárakban és üzemekben alkalmazott tisztviselők fizetése a közalkalmazottakénál ugyan általában magasabban alakult, az árakkal azonban ez sem volt arányban.

1917-ben például a Bach-malomba "Az átlagfizetés; férfi tisztviselőknél 250-300". Az ujszegedi Kendergyárban "A tisztviselők minimális fizetése 120-200 között váltakozott, a maximális fizetés sem haladja meg a 300 ." A Gázgyárban "A legkisebb fizetés; női tisztviselőknél havi 100, a legmagasabb fizetés havi 450-500 korona". /40/ A szegedi villamosvasút alkalmazottainak a fizetése 1918-ban:

kocsivezető fizetése /serdülő/	135;
kocsivezető fizetése /rendes felnőtt/	195;
ellenőrök	200;
villamos kalauz	150- 160 korona volt./41/

A gyári és üzemi munkások keresete is rendkívül alacsony. 1916-ban egy gyári szakmunkás /lakatos/ heti 50-60. /42/ A Kenderfonó Gyárban 1917-ben egy szakmunkás átlag 80-120, a gyárban dolgozó segédmunkások heti 48, a Gázgyárban a szakmunkások heti 60-80 koronát kerestek. /43./

Ezek az adatok fel vannak kerekítve, ki vannak szépítve. A női munkások, akik az akkori időkben a munkások nagy többségét tették ki, korántsem keresték meg a fenti munkabéreket. "Amilyen sápadt az anyák arca a kiállott szenvedésektől, nyomoros nélkü-

lözésektől, éppen olyan szomorúak a gyermekek, akiknek sirása bevitte őket a Dohánygyárba, mert a hadisegélyből nem lehetett megélni soha "Tehát mind kenyérkereső". "De milyen az a kenyér, amelyet a Dohánygyár ad? Egy munkásnő fizetése heti 9 korona és 4 korona 50 fillér. Ez utóbbi drágasági pótlék. Ez a minimális fizetés, de a maximális sem sokkal több. A helyzet az, hogy egyetlen munkásnőnek sem lehet több a fizetése heti 20 koronánál."

/44/

A mezőgazdaságban dolgozók helyzete még ennél is súlyosabb. 1915-ben a napszámberéket a következőképpen állapították meg:

1. Szántás, vetés és fogatos munkáknál, szőlőnyilásnál, metszésnél, kukorica és egyéb kapálási munkáknál a városköri feketeföldeken napi 3, nőknek napi 2,40 korona.

2. Szántás, vetés és boronálás után holdanként a feketeföldeken 14 a többi területeken 12 korona.

3. Szőlőpermetezés napszáma 4 korona. A női munkásoknak a fenti napszámberéknél 25 %-kal kevesebb napszámber jár.

4. Aratásért a homoki földeken napszámber

- aratóknak 6 korona

- marokszedőknek 4 korona.

Kisholdanként az arató díja 7, a marokverőé 5 korona. A feketeföldeken napszámber az aratóknak 6, a marokverőké 5 korona.

1200 □-enként az arató díja 10, a marokverőé 6 korona.

5. A hordásért 1 emberrel egyfogatú kocsí díja 10, 2 fogatú kocsí 16, a napszámber 4 korona. /45/

1916-ban I. szántás-vetés és fogatos munkáknál a napszámbér:

- felnőtt férfi 3 - 3,50

- serdülő, vagy nő 2 - 2,50

II. Szőlőnyitás és metszés

- felnőtt férfi 3,50 - 4

- serdülő, vagy nő 2,50 - 3

III. Kukorica és egyéb kapálás

- felnőtt férfi 4 - 5,0

- serdülő, vagy nő 3 - 3,5 korona

IV. szántás, vetés, boronálás 1 kh. után hajtóval együtt

20-24

- hajtó nélkül 14-18

V. Szőlőnyitás 1 kh. után 15-16

- metszés 18-20

VI. Szőlő, kukorica, stb. kapálásért 1 kh. után

16-20

VII. Szőlőpermetezés napszámbér

- felnőtt férfi 4,50 - 5

- serdülő, vagy nő 4 - 4,50 korona

A fenti munkabérek mellett a munkás maga tartozik magát élelmezni." /46/

1917-ben a mezőgazdasági munkabérek alakulása: /47/

- kaszás napszám 6

- permetezés 7

- cséplésnél felnőtt férfi	6
- 18 éven aluli	5
- 14-18 évesig	4
- 10-14 évesig	2
- felnőtt nő	4
- leány gyermek	1,60 korona.

A munka bérezése és az árak alakulása koránt sem volt arányban. A háborús évek számának növekedésével fokozódott a lakosság nyomora. 1917-ben a munkabérek növekedése 1916-hoz viszonyítva csak 25 %-os volt. /48/ Tévednénk, ha azt hinnénk, hogy mindenki nyomorog. Például a főispán évi fizetése 20.475 /49/ koronát tett ki évente. Nem beszélve azokról, akik kihasználva a zürzavaros időket százezreket és milliókat harácsoltak össze a háborúban. Érthető, hogy a munkások és parasztok a kezdeti sovíniszta mámorból kijózanodva, a háború során következetesen harcoltak életkörülményeik, és bérük javításáért. E harc hol a munka el nem vállalásában, hol sztrájkokban jutott kifejezésre. /50/ Az is természetes, hogy e harcnak csekély reális értéke volt. A fizetések pár százalékkal emelkedtek, ugyanakkor a megélhetéshez szükséges élelmiszerek árai csillagászati méreteket öltöttek.

IV.

AZ ÉLELMISZER ÉS IPARCIKK-ELLÁTÁS NEHÉZSÉGEI

Szeged mezőgazdasági jellegű város volt. Ennek ellenére élelmiszerekkel való ellátása már a háború kezdetén problémát jelentett a város előljáróságának. A főispán 1914. október 18.-án kelt levelében utasítja a város polgármesterét, - "hívja fel a lakosságot az élelmiszerekkel való takarékoskodásra, főleg a gabonaneműekkel." /1/ Ennek következményeként jelent meg az alábbi közlemény:

"A Központi Bizottság ajánlja a közönség figyelmébe, hogy minden tekintetben takarékosan éljen. Különösen az élelmiszerekkel, elsősorban a gabonafélékkel bánják óvatosan. A búzát és a rozsot kell leginkább kimélni. Mindkét gabonaneműből annyi van most az országban, hogy import nélkül is biztosítottak látszik a jövő évi termésig a szükséglet fedezése, ha a közönség vele takarékosan bánik. Tiszta buza és rozskenyeret amugy sem szokás enni. A kukorica meg a krumpli kitűnő pótlék. Újabb kísérletek folytak árpalisztnak erre a célra való felhasználásával, s azok minden tekintben kitűnően sikerültek.

A Központi Bizottság figyelmezteti a közönséget, hogy ne engedje magát lelkiismeretlen üzérek által félrevezettetni. Ezeknek szokása, hogy az ország több vidékén rémhírek terjesztésével megingatják a magánvagyon biztonságába vetett hitet, s a támasztott zavarban különösen a kisgazdák állatállományát vásárolják össze értéken alul. Nem lehet eléggé hangsúlyozni,

mekkora érdek fűződik állatállományunk csonkítatlan fenn-
tartásához. Épp úgy felesleges emlegetni a gazdaközönségnek
az ár leszorításával előálló kárát." /2/

A kenyér tartalék növelésére elrendelik a liszt keve-
rését: 20 % buza, vagy rozs, 30 % árpa és 50 % tengeri liszt
arányba. /3/ Ebből súlyos következmények származtak. A keverés
következtében a tengeritől megkeseredett és élvezhetetlenné
lett a kenyérliszt, /4/ ezért kénytelenek engedélyezni, hogy
külön-külön szolgálják ki az üzletek. A lakosság odahaza a
keverést nem csinálta meg, így az előírtnál nagyobb mennyiségű
jó lisztet fogyasztott el, ami újabb nehézséget okozott az
ellátásban. /5/ Szeged szükséglete a lakosság számát figyelembe
véve 1915. márciusában az új termés betakarításáig 120 vagon
lett volna, /6/ ezzel szemben 220 vagonnal fogyott el. /7/
A készletek felmérésére elrendelték a búzából, rozsból és
árpából, vagy ezekből készített lisztből lévő készletek bejelen-
tését. /8/ A készleteket 1915. április 15-17 között kellett be-
jelenteni. Az engedélyezett mennyiség 1915. áprilisában személyen-
ként 6 kg, ezt április végén 14 kg.-re emelték fel. Az ezen
felül lévő felesleget zár alá vették és be kellett szállítani
a Bach-féle malomba. /9/ Az első bejelentések eredményei nevet-
ségesek, "30 kg nullás, 3393 kg főző és 710 kg kenyérlisztet
jelentettek be." /10/ Így póttösszeírást rendelnek el, aminek az
eredménye 785 q búzát, 389 q rozst és 93 q árpát találtak,
mely a város szükséglete felett volt, ezt zár alá helyezték. /11/

A liszttermékekkel való takarékoskodás céljából Szegeden elrendelték az utalványrendszer bevezetését. /12/ Később, az új termés betakarítása után engedélyezik, hogy az 1915/16-os gazdasági évre szükséges gabona és liszttermékek szükségletét 1915. szeptember 15.-ig mindenki beszerezze. /13/

Ez az engedmény nem sok eredménnyel kecsegtetett, hiszen a gazdák nem adták el termékeiket. "A helybeli malomtulajdonosok, a termelőknek az eladástól való tartózkodásuk folytán nem vállaltak felelősséget arra, hogy 1915. november 1.-től 1916. augusztus 31.-ig terjedő 10 hónapra szükséges 50.000 q liszt előállításához szükséges búzát a fogyasztás arányában felvásárolni képesek lesznek." /14/ A gabonaneműek elrejtése az árak emelkedéséhez vezetett. Az árak emelkedésének megakadályozására a törvényhatósági közgyűlés 1915. szeptember 29.-én tartott közgyűlésén a 397/915. jegyzőkönyv szám alatt a város egész területére kiterjedő hatállyal kimondták az élelmiszerek kivételének tilalmát. /15/ Nemcsak kenyér és lisztből volt nagy a hiány, hanem más élelmiszerekben is. 1916-ban "Szeged területén oly nagy tejinség volt, hogy a város hatóságának szigorú intézkedéseket kellett fogadtatni, hogy ez némiképp megváltozzék." /16/ Bevezették országosan a liszt és kenyér jegyzőkönyvet. Ez azonban nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Már 1916-ban súlyos volt a helyzet, erről az egyik interpellá-

cif, majd az erre adott válasz tanuskodik: "Hogy a közönség nagy fáradozással és idővesztéssel jut egy-egy kiló liszt-hez, vagy kenyérhez, annak oka az, hogy az előmutatásra szóló lisztjegyekkel visszaélés történt. A közönség jórésze több lisztjegyet szerzett, mint amihez jogos igénye volt és azzal nagyobb mennyiségű lisztet vásárolt, ami által a közönség többi része elől a liszt, vagy a kenyér részben, vagy egészében elvonatott, s így a lisztban vagy kenyérben szűkölködő lakosok valóságos ostrom alá vették az elárusító helyeket." A visszaélések megakadályozására családonként egy-egy könyvecskét adtak ki a választott kereskedőhöz bejelentve. Egyébként a visszaélések mellett az is súlyosan érintette a lakosságot, hogy a meghatározott mennyiséget a város nem kapta meg, 25 %-kal kevesebbet hoztak forgalomba, mint amennyi a valóságban szükséges lett volna. /17/

1917. elején szabályozzák a zsír és szalonnafogyasztást a 87/1917-es sz. rendeletben 1/2 kg-ban állapították meg egy főnek egy havi szükségletét. /18/ A háború éveinek növekedésével nőnek a gazdasági nehézségek és ezzel párhuzamosan növekszik az elégedetlenség. Ezt érzékelteti az alábbi 1917. augusztus 6.-án kelt okmány is. "1917. augusztus 5.-én a Korszó mozi nyári helyiségében a város lakossága minden rétegének jelenlétében megtartott népgyűlés megállapítja, hogy Szeged város közellátása és közféltelmezése ma, a háború negyedik esztendejében sem tudott

a kezdet legелеmibb nehézségein tulvergődni és hogy a város hivatalos közellátási szervezete egyáltalán nem felel meg azoknak a követelményeknek, amelyeket a lakosság ezzel szemben jogosan támaszthat.

Ezért a mai nagygyűlés a következőket mondja ki határozatképpen:

A küldöttség keresse fel Szeged város polgármesterét és főispánját, s őket a lakosság nevében hívja fel, hogy egyrészt a saját hatáskörükben, másrészt a kormánynál való sürgős közbenjárással tegyék lehetővé, hogy a város népe a súlyos viszonyok dacára megszerezhesse jövedelméből az emberséges megélhetés nélkülözhetetlen kellekeit. Ezek között a legfontosabbnak mondja ki a nagygyűlés a következőket:

1. Elengedhetetlenül szükséges, hogy lehetővé tétessék az évi gabonaszükséglet beszerzése a város minden lakosa részére, mivel a Haditermény eddigi működése semmiféle biztosítékot nem nyújt arra nézve, hogy a közellátás zavartalan és a liszt élvezhető lesz. E célból engedjék meg a szomszédos törvényhatóságok területén való gabonavásárlás. A szegényebb lakosság részére a város vásárolja meg a gabonát és őröltesse azt meg. A fejadag minden emberre nézve, foglalkozásra való tekintet nélkül egyformán havi 15 kg gabona, vagy ennek megfelelően 10,5 kg^{liszt} legyen.

2. A lakosság ellátására szolgáló gabona Szegeden őrléssé tegyék meg. Az őrlési rendelet szigorúan betartandó és a ki-
őrlött korpa kizárólag a város lakosságát szolgáló tehéntartás
és sertéshizlalás céljaira szolgáltatassék, illetve fordítottassék.
A hadiintézmények a sertéshizlalás központosítására irányuló
tervezete oda módosítottassék, hogy mindenkinek jogában álljon
családjának nagysága arányában egy, vagy két sertést hizlalni.
A központi sertéshizlalás azok céljait is szolgálja, akik maguk
is hizlalni nem képesek. A hizott sertések nyereszkesedés céljából
való adás-vétel tiltassék el.

3. A város hatósága haladéktalanul tegye meg a szükséges
lépéseket tüzelőanyagnak a téli hónapokra való beszerzése
iránt és különös gondja legyen arra, hogy a tél hidege ellen
a szegényebb néposztály védve legyen. Szükség esetén a tüzelő-
anyag beszerzési áron alul is rendelkezésre bocsátassék. Hason-
lóképpen kötelessége a hatóságnak elégedő petróleumról gondos-
kodni mindazok részére, akiknek más világítási eszközeik nin-
csenek. Ennek kiosztása körül pedig tolongás és protekció semmi
esetre se türessék meg.

4. Miután a közélélmezési hivatal, de különösen az ár-
megállapító bizottság és a közélélmezési tanács eddigi működése
semmiképpen sem megfelelő, haladéktalanul intézkedjék a város
polgármestere ezek fölösztatására és olyan módon való újjászere-
vezése iránt, hogy abban a fogyasztók minden rétege, nevezetesen

a munkások és munkásnők, a városi, állami és magántisztviselők delegáltjai - mint különösen érdekeltek - többségben legyenek. E bizottság, illetve tanács irányítása a jövőben a közéletmezést és az árak kizárólag e bizottság többségének ármeghatározása szerint állapíthatók meg. A bizottság különös kötelességévé tétessék az ipari cikkek árának mielőbbi megállapítása, illetőleg annak sürgetése, ruházati cikkek lefoglalása. Képtelen állapot ugyanis, hogy ma urak és urhölgyek ugyyszólván minden hónapban új ruhát és cipőt csináltassanak, a szegényebb néposztály pedig kénytelen folt hátán foltos ruhát viselni, mert a mai ruha és cipőárakat megfizetni képtelen.

5. A városban óriási mértékben lábrakapott a cserekereskedelem, amelyben a legjelentékenyebb szerepe a dohányárúknak jut és a cukornak. Dohányért és cukorért ugyyszólván minden kapható. Mivel a szegényebb néposztály dohányárúhoz és cukorhoz csak szűken jut, részére megszerezhetetlen marad a legtöbb szükségleti cikk. A polgármester ur erélyes intézkedéseket fogantossitson a cserekereskedelem megszüntetésére és lépjen érintkezésbe a pénzügyigazgatósággal, hogy a dohányáru jegyrendszer alapján osztassék szét igazságosan a lakosság között.

6. A közegészség szempontjából egyik legfontosabb cikk: a szappan forgalomba hozása szabályoztassék. Az un. hadiszappan mosakodásra nem alkalmas, míg az un. pipereszappanok, bár többnyire igen silányak, oly drágák, hogy a szegényebb nép számára

hozzáférhetetlenek. A hatóság tehát gondoskodik a lakosság részére megfelelő olcsó szappanról." /19/

A város lakosságának elégedetlensége állandóan növekszik a közszükségleti cikkekkel való ellátás megoldatlansága miatt. Egyre gyakoribbak az olyan esetek, amikor hatalmas tömeg gyűlik össze az élelmiszerelosztó helyeken s több órás várakozás után üres kosárral távoznak. /20/

A helyzet enyhítésére a legradikálisabb intézkedéseket hozzák. A gabonaneműek zár alá vételét, a nem termelők készletére is kiterjesztik, házról házra járva összeszednek minden gabonát, ami a fejadagon fölül van. /21/ 1917-1918-ban már nemcsak kenyérből, lisztből, zsirból és tejből volt óriási hiány, hanem burgonyából is. Szegednek hetente háromvagon burgonyát utalnak ki, ezt sem kapják rendszeresen, mivel a vasúti szállítás sem képes a szállítási feladat megoldására. /22/

A súlyos élelmiszerhiányt, az árak emelkedését megpróbálták enyhíteni. Ennek érdekében 1915. márciusában a városi tanács elhatározza és létrehoz egy üzletet a "Hatósági terményárusítás" részére. A "hus árának folyamatos emelkedése megakadályozására" hatósági husmérés felállítását is elrendelik. /23/ Az üzletben burgonyát, lisztet, tojást és zöldségfélét árúsítanak, csak a közvetlen fogyasztók vásárolhatnak. Burgonyából 5 kg, kenyér-

ből 1-5 kg-ot. /24/ Az üzlet vezetésével megbízott kereskedő saját meggazdagodásának forrását látja az üzletben, 1916. január 1-től március 15.-ig terjedő időben elsikkasztottak 72.000 koronát. /25/ Később a Hatósági Terményárúsitó üzlet hatáskörét kibővítik, nem csak élelmiszer, hanem egyéb közszükségleti cikkeket is árúsítanak. /26/ Ezek az intézkedések csak felületi kezelést jelentettek. 1916-ban a vezetőség is így panaszkodik: "Szalonnában és zsirban nagy szükség jelentkezik, amelyet a mai árviszonyok mellett a rendelkezésre álló eszközökkel kielégíteni nem lehet". Májusban 90 kg zsirt tudtak eladni, mivel nem volt több. /27/

Egyes fontosabb élelmiszerek maximált ára a következőképpen alakult:

Megnevezés		Á r a k o r o n á b a n					
		1914.08.11	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.
Csirke	db	-,6	1,5-2,5	3,0	3,2	-	-
Tyúk	db	1,6	2,5-4,0	3,0	-	-	-
Káposzta	fej	5,0	7,0	3,0	-	-	-
Krumpli	kg	0,16	0,24	0,42	-	-	-
Vöröshagyma	kg	0,20	0,26	0,70	0,70	1,34	-
Marhahús	kg	1,40	1,80	5,0	5,40	10,0	-
Sertéshús	kg	1,60	2,0	6,0	9,0	-	-

Megnevezés		Á r a k k o r o n á b a n					
		1914.08.11.	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.
Zsír	kg	1,50	1,80	7,40	9,20	12,0	-
Juhhus	kg	1,30	1,30	3,20	3,40	-	-
Tej	lit	0,20	0,26	0,40	0,48	-	-
Tojás	db	0,06	0,10	0,14	0,27	-	-
Kenyér fehér	kg	0,40	0,50	0,52	0,90	-	2,66
Kenyér barna	kg	0,36	0,44	0,44	0,48	-	0,92
Szalonna pörkölt	kg	2,00	-	7,00	8,00	9,6	-
füstölt	kg	2,00	-	8,00	9,00	11,0	-
paprikás	kg	2,00	-	8,00	9,40	12,0	-
Bab	kg	0,60	-	-	0,44	-	-
Kockacukor	kg	0,96	-	0,96	-	-	-
Rozsliszt	q	-	42,91	48,00	-	-	102,0
Árpaliszt	q	-	46,35	58,00	-	-	96,0
Tengerliszt	q	-	32,50	44,00	-	-	-

Ezek maximált árak voltak, ha megvizsgáljuk azokat az árakat, melyekért valóban vásárolni lehetett.

Az érdekesség kedvéért egy néhány példát említek meg:

1 liter tej	1,00 K
1 liter s. borsó	4,00 K
1 liter szárazbab	2,40 K
1 liter mák	9,00 K
1 fej kelkáposzta	2,40 K

1 pár rántani való csirke	40-50 K
1 kg zöldborsó	4-5 K
1 db tök	7,00 K
1 db uborka	2,40 K
1 liter árpa	2,00 K
1 kg kenyér	0,80 K

A hatóság próbálkozott azzal, hogy az árak emelését megakadályozza, ez azonban teljesen eredménytelen volt. Az árak maximálásának az lett az eredménye, hogy a gazdák a piacról visszavitték termékeiket. "Már a szerdai piacról több termelő inkább visszavitte áruját, minthogy olcsóbban adja, mint amilyen a maximálás előtti ár volt. A szombati piacon pedig már különösen észrevehető volt a termelők sztrájkja."

"Nagy hiány mutatkozott tejben is: 32 fillérért nem akartak a kofák tejet adni és csak hatósági közbelépésre szánták rá magukat az árusításra."

Később még súlyosabb lett a helyzet, mivel bizonyos élelmiszert csak más áruk cseréje ellenében lehetett vásárolni. "A tejtermelők már annyira tulmerészek lettek, hogy egy liter tejért 2 koronát kértek." "Egy asszony, hogy beteg gyermekének tejhez jusson, kénytelen volt az egész hónapra kapott cukor-mennyiségét odaadni a tejhordó anyának, aki ráfogta, hogy a cukor kg. 80 fillér és így 2 liter tejet adott 2 kg. cukorért."

A fontosabb termények ára 1914-ben: /29/

Búza	40,00 K
Rozs	30,60 K
Árpa	25,00 K
Tengeri	20,00 K

1915. március

Tengeri	27,00 K
---------	---------

április

Tengeri	28,00 K
---------	---------

május

Tengeri	29,00 K
---------	---------

1916.-ban: Búza

50,00 K

Árpa	42,00 K
------	---------

Zab	38,00 K
-----	---------

Tengeri	37 -40,00 K
---------	-------------

Köles	60,00 K
-------	---------

Bab	55,00 K
-----	---------

Bor 100 liter	100,00 K
---------------	----------

1918.-ban: Búza

75,00 K

Rozs	62,00 K
------	---------

Kétszeres	62,00 K
-----------	---------

Árpa	62,00 K
------	---------

Zab	62,00 K
-----	---------

Az árak emelkedését az mutatja nagyon jól, hogy 1914. július 22.-én a budapesti gabonatózsdén az alábbi árak voltak érvényben:

Búza	13,46 K
Rozs	9,76 K
Zab	7,96 K
Tengeri	7,26 K

Természetesen nemcsak a gabonaneműek ára emelkedett ilyen nagymértékben, hanem jelentősen emelkedett az igavonó lovak ára is. Például 1915-ben egy 4-5 éves kanca ára 2120 korona, a 3 évesnek pedig 1700 korona volt.

Az iparcikkekkel való ellátás sem volt jobb, mint az élelmiszer ellátás. E téren, egyrészt óriási hiányok voltak, másrészt jelentős áremelkedés tapasztalható. A posztó ára 1915-ben 20 %-kal, a petróleum ára 1915. nyarától őszig hl-ként 68 K-ról 95 K-ra emelkedett. /30/ Az áremelkedés egyre fokozódott. A téglá ára 1000 db. 1915 végén 40-50, a mész q 5-6 K volt. /31/ 1916-ra a téglá 80, a mész ára 12 K-ra emelkedett. 1917. elején a téglá ezer db. 120., a mész q 11-12 K., 1917. végén ezer téglá 180, a mész q 16-30 K-ra emelkedik. /32/ Ugyanez a folyamat tapasztalható más iparcikkek vonatkozásában is. 1917-ben rátérnek a fatalpu cipők gyártására. A bőrtalpu cipő megfizethetetlen a szegényebb néposztály számára. /33/ 1918-ban már oly nagy az iparcikk hiánya, hogy csak úgy jutott a lakosság egyes fontos iparcikkhez, ha bizonyos mennyi-

ségű kenyérgabonát szolgáltatott be. Akik maximális áron beszolgáltattak. /34/

1. 5 kg gabonát vagy 4 kg lisztet, az vásárolhatott 1 csomag dohányt;
2. 10 kg gabonáért vagy 8 kg lisztért 1 orsó pamut-cérnát;
3. 20 kg gabonáért, vagy 16 kg lisztért 1 kg petró-leumot, 1 kg cukrot, 1 liter szeszt, egy orsó lencérnát, vagy 1 doboz gyufát;
4. 30 kg gabonáért, vagy 24 kg lisztért, 1 db bőrből készült lószerszámot;
5. 50 kg gabonát, vagy 40 kg lisztet, az vásárolhatott 1 kg talpbőrt;
6. 100 kg gabonát, vagy 80 kg lisztet, az vásárolhatott 1 pár cipőt, vagy 1 m. posztót;
7. 500 kg gabonát, vagy 400 kg lisztet, az vásárolhatott 1 db szekeret.

Ez az intézkedés a munkásokat és alkalmazottakat és nem utolsósorban az agrárproletár tömegeket súlytotta.

A fontosabb ipari termékek ára 1918. elején:

Férfi szövet III. o. 22 - 55 K

Pamut és lencérna 1000 m orsó 8 K

Talpbőr 14 - 16 K

Gyertya 1 kg 4 K

Gyufa 1 doboz	0,10 K	
Dohány 25 gr. csomag	0,18 K	
Készruha férfi	230	K
Mikádó /átmeneti kabát/	220	K
Férfi ing	35	K
Női szövet m.	35,0 - 40,0 - 45,0	K
Női ing	36	K
Női vállkendő pamut	150	K
Női harisnya	15 - 28	K
Gyermeke ruhák /fiú, 12 éven aluli/		
Téli kabát 4 évesnek	75	K
évenként 5 K-val több		
Fiúöltöny 3 évesnek	55	K
Fiú szveatter és nadrágból álló ruha:		
3-12 évesig	41,50-61,50	K
12 éven aluli lányruhák:	60,50-76,50	K
Blúz és alj leányoknak:		
4-11 évesnek	76,50-90	K
12-16 éves fiúnak készruha:		
13 évesnek készruha	130 - 230	K
12 éven felüli lányoknak:		
Szövetruha /kabát/	110 - 114	K /35/

A lakosság ellátatlanságát a következő idézet tökéletesen demonstrálja: "Hihetetlenül kétségbeesztő állapotok előtt

állunk a ruházkodás terén. A szövethiány és a lánckereskedelem az árakat annyira felhajtotta, hogy ma már az értelmiségi középosztály ott áll, hogy túl kell helyezniök magukat a társadalmi pozíciójukhoz megkívánt kényszer elegancia elvén és foltos ruhát kell viselniök. Ez még a kisebb baj volna, de a fő nyomoruság a szegényebb osztályoknál abban nyilvánul meg, hogy a hadiszövet tartóssága a minimálisra redukálódik, s így a Népruházati Bizottság sem képes az igényeket kielégíteni". /36/

V.

**AZ OSZTÁLYHARC ÉLEZŐDÉSE. A FORRADALMI ERJEDÉS
ELŐREHALADÁSA**

A városi lakosság zömét Szegeden a kis- és közép polgárság tette ki. A Függetlenségi és 48-as Párt szegedi szervezetének hive elsősorban ezek voltak. A lakosság társadalmi helyzeténél fogva a 48-as eszméket vallotta magáénak, s a kiegyezést ellenezte. Ebből következett, hogy a 67-es alapokon működő kormánnyal szemben állt. Ez már a kiegyezés utáni első választáson bizonyossá vált, amikor is a megválasztott három képviselő az ellenzék soraiból került ki. A Kormányon lévő Tisza Kálmán megváltoztatta a városi kerületi beosztását és a korábbi felső és alsó választói kerület helyett - amelyekben a kormánypárti elem elenyészett - létrehozta a külső és belső kerületeket. Ezzel elérte, hogy legalább egy mandátumot biztosított a Szabadelvű, majd az ezt felváltó Nemzeti Munkapártnak. A Munkapárt szegedi szervezetének bázisa a belső választói kerület lett. Ez a nagykörúton belüli része a városnak. Itt élt a nagypolgárság zöme - a bankárok, gyárosok, nagykereskedők és a közhivatalnokok, vezető beosztású tisztviselők. A belső választói kerületben ellenzéki jelölt nem is indult, itt csak munkapárti képviselők viaskodtak egymással. Kivételt jelent ez alól az 1918-ban megtartott képviselő választás, amikor Pálffy Dániel a Károlyi párt jelöltje is indult, azonban ő is vereséget szenvedett. Szeged politikai arculatát a háború kirobbanásakor a munkapárt politikai koncepciójának egyöntetű helyeslése és támogatása jellemezte.

Prioritását tartosan biztosította a fentebb említett választókerületi beosztás. Így történhetett meg, hogy még az 1918-as képviselő választáson is munkapárti jelölt került ki győztesen a Károlyi-párt jelöltjével szemben. A választás az 1913-ban összeállított választói névjegyzék alapján történt. Azokat a fiatalokat, akik az új eszmék iránt fogékonyabbak voltak - fiatal diplomásokat - kirekesztették az akcióból. A munkapárt helyi szervezete érezte, hogy mandátumát csak úgy tudja biztosítani, ha ehhez a csaláshoz folyamodik. A munkapárt befolyása csökkenését azonban mutatja, hogy e választói kerületben lévő 3356 szavazati joggal rendelkező közül összesen 1160 fő vett részt a szavazásban, ebből is csak 714 fő szavazott jelöltjére. A korábbi 90-95 %-al szemben most a szavazatok alig 60 %-át kapták. /1/ A Nemzeti Munkapárt szegedi szervezete tekintélye csökkenését jelentette, amikor a párt hűséges kiszolgálóját, Cicatricis Lajos főispánt leváltották, - 1917. június 14.-én - és helyére Dr. Kelemen Bélát nevezték ki. Ő a Függetlenségi és 48 /Apponyi/ párthoz tartozott. Cicatricis feltétlen híve volt Tiszának, különösen a választójogi kérdésben. Amikor megkérdezték, mi a véleménye választójogi problémákról a következőket válaszolta: "Az általános titkos választói jognak nem vagyok híve... Mi fog történni, ha megtörténik a leszerelés? A katonák haza jönnek s egyszeriben látni fogják, hogy azok

akik itthon maradtak rendkívül meggazdagodtak. Ez mérhetetlen elkeseredést szülhet, s ennek beláthatatlan következményei lehetnek." /2/ A Munkapárt szegedi szervezete vezetőinek aggodalma a választójog kiterjesztését illetően nem volt alaptalan. A megtartott képviselő választás is ezt igazolta.

A munkapárt befolyása további csökkenését tanúsítja, hogy amíg a vezetőség szolidáris a leváltott Tiszával, addig a párt volt híveinek egyrésze új pártot igyekszik szervezni, amely tekintélyét vesztő munkapárt helyett és mellett a városi burzsoázia érdekeit képviseli. Így került sor Szegeden az "Iparosok és Kereskedők Pártja" létrehozására. Ez egyben az ipari és kereskedelmi tőke, valamint a földbirtokosság közötti ellentét fokozódását is jelenti. /3/ 1917. végén az előbbiek már nyilvánosan bírálják a kormány adópolitikáját. "Megadóztatják a munkát, a vállalkozást, a tőkét, ugyanakkor csökkentik a földadót" hangzik a bírálat." /4/

Az 1915-1916-ban kezdődő kormányzati válsággal párhuzamosan az uralkodó osztályon belüli ellentétek is tovább éleződtek és egyes csoportok, saját érdekeik védelmére szervezetet hoztak létre, amint erre már fentebb utaltam.

Az "Iparosok és Kereskedők Pártja" alakuló gyűlését 1917. július 12.-én tartották. A pártot Wimmer Fülöp, Veinés Miksa,

Bozsó János, Bokor Adolf, Schvarc Manó stb. hozták létre. Wimmer javasolta a párt létrehozását azzal a céllal, "hogy a következő választáson olyan képviselőt tudjanak választani, aki az iparosok és kereskedők javára dolgozik." "Mint hogy a szervezet a választójogi blokkon túlmenő célokat tűz ki maga elé így a blokkban való belépést nem tartja szükségesnek." Még ekkor megválasztják a tisztségviselőket is. Az új párt elnöke Wimmer Fülöp lett. /5/ A város politikai életében nagy visszhangot keltett az új párt létrehozása, mivel "Magyarországon még nincs egy ilyen közgazdasági alapon álló politikai párt. Dr Cserő Ede a munkapárt szegedi szervezet vezetőségi tagjának a véleménye: "nagyon egészségesnek tartom a kereskedők és iparosok szervezkedését. Nem látok ellentétet az új szervezet és a munkapárt programja között." /6/ A szervezkedés célja egyértelműen az volt, hogy a Függetlenségi, sőt a szociáldemokrata párttól is leválasszon olyan rétegeket, - kisiparosokat és kiskereskedőket - akik ingadoztak. Különösen a szociáldemokrata párttal szeretnének jóba lenni: "nekik is az az érdekük, hogy kereskedők és iparosok kerüljenek a parlamentbe." "A mi politikánk nem más mint a kenyérkérdés, a helyzet tehát az, mint a szocialistáknál. /7/ A megalakulás után közzé tették programjukat.

A Szegedi Kereskedők és Iparosok Pártjának programja:

"Az iparosok és kereskedők szervezete a város választó

polgárságát oly országgyűlési képviselők jelölésének és megválasztásának kívánja megnyerni, akik tevékenységüket elsősorban az ország közgazdasági életének előmozdítására kívánják fordítani. A szervezet mellőzni kívánja az 1867. óta egész politikai életünket betöltő közjogi, valamint a választójoggal kapcsolatos ujabban felszínre kerülő jelszavakat és a politikai életnek súlyát az égetően fontos közgazdasági feladatok megoldására kívánja helyezni.

Az iparosok és kereskedők szervezete a szó valódi és nemes értelmében szabadelvű és csak tiszta demokratikus elveket szolgál. Ennek megfelelően kívánja a választójognak széles néprétegekre való kiterjesztését, a választójog reformjával kapcsolatosan a városok súlyának növelését, de egyúttal a magyar faj vezető szerepének a közélet minden ágában való biztosítását.

A szervezet jelöltjeitől a közgazdasági kérdések állandó előmozdítását az egész vonalon követeli meg. Ettől a munkától várja a nemzet az anyagi jólétnek és az ország boldogulásának elősegítését, de egyúttal a munka zömét végző intelligens városi polgárság - az iparosok és kereskedők - súlyának növelését is.

E célból az iparosok és kereskedők választási szervezete a szerencsétlen összeférhetetlenségi törvénynek, amely az iparosokat és kereskedőket a képviselőháztól távol tartja sürgős megváltoztatását követeli, lehetőleg már a most megalkotandó választási törvény keretében.

A szervezet jelöltjeitől és megválasztandó képviselőjétől a sikraszállás követeli nem csupán az önálló existenciák, hanem ~~hanem~~ a magánhivatalnokok és kereskedelmi alkalmazottak érdekében is, hogy azok jogos követeléseit jogviszonyuk rendezése és nyugdíjbiztosításuk iránt teljesíttessenek. De a szervezet programjába tartozik a szociális berendezések megoldása is mindazok érdekében, akik a termelő produktív munkába résztvesznek.

A szervezet jelszavak nélkül, nem egyéni hiúságokat szolgáló, hanem igazán gyakorlati politikát kíván a hazánk érdekeit, egyedül szolgáló közgazdasági téren megvalósítani. Ennek a mai viszonyok mellett egyedül helyes politikának a támogatására hívja fel a szervezet saját érdekében az összes iparosokat, kereskedőket, de egyúttal mindazokat, akik a törekvéssel rokonszenveznek. /8/ A programot nem szükséges magyarázni a célja egyértelmű; a népszerűtlen munkapárt helyett egy olyan csoportosulást létre hozni, amely a valóságban a munkapárt minimális programját más tálalásban érvényre juttatja.

Az uralkodó osztály polarizálódásának első kézzel fogható jele volt, amikor a Függetlenségi és 48-as pártból Károlyi kilépett és 1916. július 18.-án új pártot hozott létre "Egyesült Függetlenségi és 48-as Párt" néven. Az országos párt szétválását a vidéki szervezetek szétválása követte. Szegeden a két irányzatnak: mind az "Apponyi" mind a "Károlyi" pártnak volt tömegbázisa.

A szervezetiileg is jelentős bázisra a "NépKöbök"-re támaszkodott. Az "Apponyi" párt szegedi szervezetének vezére Kószó István a "Károlyi" párt vezetője Becsey Károly. E két párt között szegeden nem lehet éles határvonalat húzni. Tevékenységük főleg évfordulók rendezésében, választások előkészítésében, hivek és vaksók toborzásában merült ki. Érdekes, hogy az "Apponyi" pártot képviselő Kószó István 1918. január 31.-én így nyilatkozik: "Az új alakulásban /48-as Alkotmány Párt/ több kérdésben nem értek egyet. Előfordulhat, hogy a párt szegedi szervezete nem fogja magát alávetni az országos párt határozatának, de ebből nem következik, hogy a párt egyrésze a "Károlyi" párthoz fog csatlakozni?" Nem harcoltak egymás ellen, de nem is támogatták a másik fél törekvését. Ez az 1918. júliusi "képvisező választásnál" azt eredményezte, hogy a "Károlyi Párt" jelöltjével szemben a "munka párt" jelöltje került ki győztesen.

1917-ben a városban élő nagyszámú polgárság szervezkedése is megindult. Sorra alakulnak a különböző érdekképviselői szervek. A polgárság nagy tömeget kitevő magán és közhivatalnokok már 1916-ban kezdtek mozgolódni. Ekkor azonban élet és munkakörülményeiket akarták megjavíttatni, főleg kérvények útján próbálták elérni, hogy drágasági pótlékot, vagy béremelést kapjanak. A drágaság ellen és a pótlék kiharcolását célozta az 1918. március 25. nagygyűlésük is. Eredményt azonban így elérni nem tudtak. Működött szegeden a Magántisztviselők Egyesülete,

ez a szervezet tökéletes irányítás alatt áll, elnöke Wimmer Fülöp. E szervezetnek 1917. augusztus 30-ig nők nem lehettek tagjai, holott a háborús időszakban a tisztviselők zöme nő volt. /9/ Alapvető változást csak 1918. június 2.-án értek el, amikor megalakították a szegedi Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak szakszervezetét. Elnöknek Holló Jenőt, titkárnak pedig Schnóbel Mór-t választották. A szervezet létrehozásában a szociáldemokrata párt is résztvett. /10/ 1918-ban már a szegedi városi hivatalnokok is országos jelentőségű mozgalmat indítottak miszerint az ország 137 városának tisztviselőit mozgósították és szervezetbe tömörítették. 1918. szeptember végén szegeden tartottak nagygyűlést és kimondták a szervezetbe való tömörülés szükségességét. /11/

A városi lakosság szervezkedése megmozgatta a tanyavilágot is. A Szeged Felsőtanyai Mezőgazdasági Egyesület vezetősége elhatározta, hogy kerületenként megszervezi alosztályait. Létrehozták a Fehértői és a Csengelei kapitányságokban szervezeteiket. Az alakuló gyűlésen dr Fajka Lajos a következően nyilatkozott a szervezkedés jelentőségéről. "A földművelő kigazdák és bérlők sorsával nem törődik senki; helyzetük könnyítését csak önmaguktól és az egyesülés útján képesek elérni". Felsőtanyán 200 fővel megalakult az alosztály, elnök Kordás Ferenc lett. /12/

A háború végére a politikai és gazdasági ellentétek továbbéleződtek. E folyamatban a különböző érdeklődő csoportok, politikai

és gazdasági szervezeteket hoztak létre, céljuk a hatalom újraelosztásánál megfelelő erőt tudjanak felvonultatni. A két alapvető osztály: a munkások és a tőkésék mellett az "középrétegek" szervezkedése is fellendül. Ezzel párhuzamosan élénkül a megnyerésükért folyó harc hevessége. A reakció oldalán lépett a politikai élet "szóritójába" a Klérus. Vagyonát és befolyását a tekintélyét veszített uralkodó osztály megmentésére fordította. Látszólagos szociális követelésekkel próbálta a nyomorgó tömegeket céljának megnyerni. 1918. február 10.-én az Alsóvárosi plébánián megalakították, illetve újjászervezik a Keresztény Szocialista Párt szegedi szervezetét./13/ E reakciós pártot szegeden először 1908-ban alakították meg "Keresztény Szocialista Egyesület" néven. /14/ A párt célja, hogy a középrétegek, a munkásság ingadozó részét megnyerje saját érdekeinek. Ezért a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1903-as programjának több követelését átvették és ezzel akarták a munkásság tömegeit megnyerni. /15/ Szegedi vezérük Radravecz István és Karácsonyi Guidó. Módszerekben nem voltak válogatások. A jól bevált évszázados tapasztalatok és módszerekben, a lelki kényszeren túlmenően, újabb módszerektől sem riadtak vissza. Karácsonyi Guidó belsővárosi plébános, 1918. áprilisában álszakállt ragasztott és álruhába öltözve /vasútnak álcázta magát/ a szegedi vasútállomáson és a belvárosi templom környékén az emberek kezébe röpiratot dugdosott. "Olvasd és add tovább: szólott ez a szegedi brossúra, amelyben a szeretet

nevében, a gyűlölet szokatlanul dúrva és alantos hangján, csöndes felekezeti izgatás áradozott két egész oldalon. Ez a hang a tiszaeztári idők zsidógyűlöletét is túlszárnyalta, világháború összes szenvedéséért a zsidókat tette felelőssé! Az antagonisztikus osztály ellentéteket vallási ellentétekké akarták degradálni. A röpirat szerint melyet Karácsonyi szerkesztett: a zsidó szabadközművesek és a zsidó szocialisták szándékosan és tervszerűen akarják megrontani és tönkre tenni a magyar fajt. /16/ Az ilyen módszereket nemcsak a munkásság, de a polgári körök haladó gondolkodású része is elítélte. Ezért történt meg, hogy a Keresztényszocialista Párt azon igényét, hogy párthelyiséget kaphasson a városi tanács elutasította. /17/ A keresztényszocialisták a reakció, szélső jobbszárnyát képviselték. Veszélyességüket fokozta az "álszociális" programjuk amely a politikailag képzetlen tömegekben zavart kelthettek. Előfordult olyan eset amikor a demokratikus szervezetek által meghirdetett béke nagygyűlés idején "könyörgő" körmenetet szerveztek.

x

A magyarországi munkásmozgalom történetében Csongrádmegye és Szeged munkássága több nagyjelentőségű eseménnyel hívta fel magára a figyelmet. Az első világháború kitörésekor a szegedi

munkásság már jelentős múlttra tekintett vissza. 1890-től Szeged volt a megye szocialista munkásmozgalmának központja. A szegedi munkásság szociáldemokrata szakmai szervezetei már az 1890-es években létrejöttek és az 1905-1906-os években jelentős harcokat vívtak a munka és életkörülményeik megjavításaért. Az akkor megmozdulásokban is különösen fontos szerepet töltött be az 1905 december 11.-én megalakult Építőipari munkások és az 1906. január 1.-én megalakult Faipari munkások szakszervezete. /18/ A szociáldemokrata párt szegedi szervezete tagságát az első világháború kitörése előtt, elsősorban a fővárosból kiküldött "bizalmi férfiak" szervezték és mozgósították. A szervezett munkásságnak ebben az időben csak elvétve akadt kellő marxista elméleti felkészültséggel rendelkező vezetője; különösen vonatkozik ez a vidéki - így a szegedi - szervezetre is. Szegeden a szocializmus jelszava alatt és abból kifolyólag a különböző sztrájkok terjedését leginkább a fővárosban lévő szakszervezetek részéről kiküldött "ugynevezett bizalmi férfiak bűjtogatása mozditja elő." /19/ Az első világháborút közvetlenül megelőző időben és ezt követően a - Szociáldemokrata Párt és az irányítása alatt dolgozó szakszervezetek - felhagytak mind a gazdasági, mint a politikai mozgalmak szervezésével. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt nem szervezte a munkásságot a háború elleni harcra, éppen a háborús termelés fokozására mozgósította. A háború első időszakában országszerte hanyatlak a szervezett munkásság mozgalma. A szakszervezetek taglétszáma

jelentősen csökken. Ennek oka nemcsak abban keresendő, hogy a mozgósítás következtében a szervezett munkásság jelentős részét bevonultatták, hanem abban is, hogy a munkásság kiábrándult az SZDP-ből, valamint a férfi munkaerő helyébe lépő munkásnők szervezésére a szociáldemokrata párt nem fordított kellő gondot. Ennek ellenére 1917. tavaszától szegeden több ösztönös megmozdulás történt, mely a fronton lévő katonák itthonmaradt nélkülöző felesége vett részt. /20/ A munkásnők szervezésére azért is nagyobb gondot kellett volna fordítani, mivel az 1910-es népszámlálás adatai szerint Szegeden 8000 férfi munkás mellett körülbelül 2500 nő dolgozott az iparban. A foglalkoztatott munkásnők létszáma a háború folyamán állandóan nő és 1917-1918-ban elérte a tízezer főt. A szervezett munkásnők száma azonban alig változott. /21/

1916-ban a Szociáldemokrata párt Szegeden is a munkásság körében az osztályharc szervezése és vezetése helyett azon fáradozott, hogy az osztályharc kiéleződésének elejét vegye. Tevékenysége arra irányult, hogy megmagyarázza a háború szükségességét. 1916. januárjától előadás sorozatot szervezett. Ebben olyan kérdések, előadások hangzottak el, mint például: "A háború és az szocializmus", "A munkásmozgalom tanulságai", "A munkabérek forradalma" stb. /22/ Ezek az előadások azt szolgálták, hogy a türelmét vesztett munkás tömegek osztályharcos

fellépésének elejét vegyék.

Ezen túlmenően a párt tevékenysége abban merült ki, hogy egy-egy megemlékezést tartottak, például március 15. nők napja, május 1. stb. Ezeket az ünnepeket nem az osztályharc fokozása, hanem az osztályellentétek tompítása céljából szervezték. Május 1-ét "népünnepélyé" silányították, serpenti és konfetti csatákat, "majálisokat" szerveztek még 1917-ben is, amikor a polgári ellenzék a háború befejezéséért és a kormányzat megdöntéséért folyó harcban lényegesen előbbre lépett. /23/ A SZDP szegedi szervezetével szembeni elvárást fokozta, hogy csongrád megyében, Szegeden kívül Hódmezővásárhelyen működött csak pártszervezet. /24/ A SZDP szegedi szervezete nemcsak a dolgozók érdekeiért nem harcolt, de a szervezet ellen irányuló intézkedésekkel szemben is csak erőtlenségre volt képes, mint például, amikor a szegedi szervezet párthelyiségét lefoglalták a hadsereg részére. /25/ 1917-ben olyan események zajlanak le kül- és belpolitikai téren, melyek Szeged vonatkozásában is éreztették hatásukat. Oroszországban megdöntötték a cári abszolútizmust, USA belépett a hadviselők sorába, a német nyomás fokozódik a szövetségesekre, stb. Ezek az események felkavarják a politikai élet eddig viszonylag csendes vizeit. Szegeden elterjed a hír, hogy a főváros munkássága forrong, a katonaság sortüzet adott le a tüntető munkásokra. /26/

A SZDP szegedi szervezete az események hatására erőtlenséget tesz a tömegek mozgósítására. Tüntető felvonulást és nagygyűlést hirdet. Megkísérlik az engedélyt megszerezni. A városi rendőrfőkapitány nem adja ki. /27/ A tervezett nagygyűlésből annyi valósult meg, hogy a párt helyiség udvarán összegyűltek részére megemlékezést tartottak május 1 jelentőségéről, ezt követően résztvettek az ujszegeden rendezett "majálison".

E megmozdulásban a pozitívum az, hogy a "hadi üzemek munkásai sem dolgoztak ezen a napon." Ez azonban nem az SZDP érdeme, hanem a kormányzat engedékenysége volt a jele. /28/

A május elsejei "tüntetés" megakadályozására nemcsak a rendőrség tette meg a szükséges intézkedést. Ekkor, 1917. május elsején kezdte meg szegeden tevékenységét a "Katonai rendőrség."

Egész nap járőrözések voltak, ügyelve a rendre és fegyelemre.

A város vezetése egyéb terén is tett megelőző intézkedést, hogy minél kevesebb munkás vegyen részt az ünnepségen. E napon kezdték meg szegeden a már korábban elrendelt "nép és állatszámolást."

Azt is elrendelték, hogy a 12 éven aluli gyermekeket külön össze kell írni, hogy a gyermekek tejellátását a város "megtudja oldani."

/29/ Ezek a tények hozzátartoznak az igazsághoz és ilyen körülmények között érthetőbb, hogy a háború kitörése óta először szervezett nyilvános május elsejei tüntetés szegeden nem lett más mint - népünnepély.

1917-ben fellendült mozgalmát a szociáldemokrata párt nem, vagy alig támogatta. Később is olyan mértékben szervezte és irányi-

totta a megmozdulásokat, hogy az elégedetlen tömeg mozgalmát a burzsoá ellenzék politikai célkitűzésének megvalósítására biztosítsa. Május 23.-án a szociáldemokrata párt vezetői tárgyalást kezdtek Károlyi Mihály-al, 24.-én Tisza lemondott, aznap este több ezer munkás tüntetett a Király és a választójog mellett. A Munkapárt lapjának ez újságnak szerkesztősége ablakait bezúzták a rendőrség beavatkozott és szétoszlatták a tüntető tömeget. /30/ E megmozdulásokból a vidék, így Szeged is kimaradt.

Amíg a fővárosban napirenden voltak a forradalmi megmozdulások Szegeden a szociáldemokrata párt felhívást intézett a városban lévő egyesületekhez és pártokhoz: "Mindazok, akik magukénak érzik a választási programot és amelyek az anexió és hadikárpótlás nélküli békét magukénak vallják" csatlakozzanak a választójogi blokkhoz. A megbeszélést 1917. július 5-re hirdették. /31/ A párt törekvése sikerrel járt és az országos Választójogi Blokkal csaknem egyidőben létre jött itt is a baloldali csoportosulás. Az értekezleten a Munkapárt kivételével valamennyi párt képviseltette magát és csatlakozott a Blokkhoz.

A szegedi Függetlenségi és 48-as párt /Károlyi/ nevében Dr. Becsei Károly, a Függetlenségi és 48-as párt /Kossuth Párt/ nevében Dr. Kószó István II. kerületi képviselő, a Vázsonyi féle Polgári Demokratikus Párt nevében Dr. Balassa Ármin, a radikális párt nevében Dr. Hollós József, a Feministák Szegedi Egyesülete

nevében Dr. Erdélyi Jenőné és Dr. Turcsányi Imréné.

A Választójogi Blokk gyűlésén megválasztották a Végrehajtó Bizottságot. A Végrehajtó Bizottságba bekerült Dr. Becsey Károly, Dr. Papp Róbert, Lantos Béla, Szabó Gyula, Valikora István, Dr. Kószó István, Vajas József, Ujlaki Antal, Tóth Gyula, Visky Imre, Kővessy József, Ábrahám Mátyás, Bereg Lajos, Fürtös Sándor, Kiss István, Dr. Balassa Ármin, Dr. Hollós József, Dr. Pórtos Zoltán, Dr. Turcsányi Imre, Dr. Dethe János, Dr. Fülöp Zsigmond, Dr. Erdélyi Jenőné, Dr. Erdélyi Jenő, Hoffman Ignác, Róna Mór, Móra Ferenc, Vágó Árpád és Pogány Margit. /32/

A választójogi blokk Végrehajtó Bizottsága felhívással fordult a város lakosságához, a pártokhoz és egyesületekhez. Ennek hatására az Ipartestület vezetősége tagjait csatlakozásra mozgósította. /33/ Az iparosok példáját rövidesen a szegedi gazdák is követték. Szeged-Felsőtanyai gazda egyesület is támogatja a választójogi blokkot. Nyilatkozatukban így indokolják e döntésüket: "ma a szegedi kisbirtokosság több mint felének nincs választói joga." A város kb. 130 ezer lakosából 13.229 polgár rendelkezett szavazati joggal. Ez semmi esetre sem tükrözte a valóban jogos igényeket, annál is inkább, mert az 1917-ben közzé tett választói névjegyzék alig tért el az 1913-astól. /34/

A Választójogi Blokk Intéző Bizottsága augusztus 11.-én ülést tartott. Ezen részt vett Bokányi Dezső az SZDP, Kun Béla Hódmezővásárhelyi képviselő a Károlyi párt, Dr. Jakab László a Radikális párt és Wilhelm Szidónia a Feministák képviselőjében. Az értekezleten határozati javaslatot dolgoztak ki, melyben "hódítás és hadikárpótlás nélküli békekötést követeltek."/35/ A javaslatot a másnap tartott "nagygyűlés" elé terjesztették. Az augusztus 12.-re tervezett nagygyűlést azonban a város rendőr főkapitánya nem engedélyezte, ezért a Korzó mozi nyári helyiségében tartották meg a gyűlést, ahová az érdekelteknek csak töredéke fért be. A főkapitány döntése ellen a pártok képviselői a Belügyminiszternél fellebezést jelentettek be, de a rendőri intézkedést nem változtatta meg.

Az SZDP. szegedi szervezete a háború utolsó éveiben tett néhány erőtlén kísérletet a munkásság élelmiszer ellátásának javítása érdekében: 1917. július 31.-én tartott vezetőségi üléssel elhatározták, hogy a többi pártok és egyesületek vezetőit megbeszélésre hívják, ahol javasolni fogják egy népgyűlés megtartását, melyen tiltakoznak az élelmiszer uzsora és a hatóság tehetetlensége ellen. A megbeszélést augusztus 1.-re hirdették, azonban a feministákon kívül más párt, vagy egyesület nem képviseltette magát.

Ennek ellenére megtartották a nagygyűlést, augusztus 5.-én a Korzó moziban. A gyűlés idejét a legrosszabb időre a főzés idejére tették, így érthető, hogy alig lézengtek a "nagygyűlésen". A gyűlésen felszólalt Ábrahám Mátyás és Suli Józsefné. Elhatározták, hogy az elfogadott határozatot átadják Kelemen Bélának a városi főispánjának. Ebben tiltakoztak a közellátás terén fennálló türhetetlen helyzet miatt és követelték, hogy az ármegállapító bizottságban a munkások, az állami és magántisztviselők legyenek többségben. /36/ A szociáldemokrata párt szegedi szervezete ilyen irányú tevékenységének komolytalanságát és megalapozatlanságát mutatja, hogy 1917. szeptember 2.-án Kiss István vezetésével egy küldöttség kereste fel Somogyi Szilveszter polgármestert. A küldöttség "arra kérte a polgármestert, hogy a liszt és kenyérfejadagokat emeljék fel. A burgonyát és a zsirt egyenletesen osszák szét, különben a szegedi munkások éhezni lesznek kénytelenek." Ez a mondat jellemzi a szociáldemokrata párt hozzáállását a munkásság mozgalmaihoz. Ez szerint a munkásság nem harcolni lesz kénytelen a létfenntartásáért, hanem "éhezni." A szociáldemokrata küldöttség célja nem a tiltakozás, hanem az önmaguk tisztázása volt az ekkor már egyre jobban erősödő tiltakozások szervezésének esetleges vádjá alól, hogy tisztázzák magukat a város vezetése előtt, az elkövetkezendő időben sem támogatják a szegeden megélénkülő sztrájkmozgalmakat. /37/

1917. szeptember 1.-én szegeden a szabóipari munkások beszüntették a munkát és 50 %-os béremelést követeltek. Ekkor körülbelül 180-200 fő lépett sztrájkba. A sztrják négy napig tartott és a követelt 50 % helyett 35 %-os béremelést tudtak kiharcolni. Ennek oka, hogy a férfi munkások követelését teljesítve megosztották a munkások egységét. A munkáltatók terve azonban nem sikerült, 12.-én újra sztrájkba léptek a szabóipari munkások és 100-150 %-os béremelést követeltek. /38/

A szegedi Dohánygyár munkásai között is forradalmi erjedés volt észlelhető, szeptember 12.-én a Munkásokthonban több száz dohánygyári munkásnő gyűlt össze. Ismertették velük, hogy szeptember 5. óta a Budapesti Dohánygyárak munkásnői sztrájkolnak. A dohánygyári munkások is megalakították szervezetüket és megválasztották tisztségviselőiket. /39/

Az eddigi heterogén tömegek szervezkedése a városban más területeken is megindult. Augusztus 30.-án megalakult a Kereskedelmi alkalmazottak és Magánhivatalnokok Országos Egyesületének szegedi fiókja. Az alakuló gyűlésen képviselte magát a szociáldemokrata párt. A küldöttek hangsúlyozták a szervezetbe való tömörülés fontosságát. A megalakult szervezetnek Kresztekovics Sebő lett az elnöke és 70 fővel azonnal megalakították az új szervezetet. /40/ Szeptember 17.-én megalakult a Vegyészeti Munkások Szövetésének szegedi fiókja

A szegedi Kenderfonógyár munkásai szeptember 17.-én tartottak nagygyűlést, ahol tiltakoztak Wimmer Fülöp vezérigazgató megfélemlítő módszerei ellen. Nem szűnt meg tehát teljesen a háború ellenére sem a szegedi munkások mozgalma, 1917. második felében pedig eddig soha nem tapasztalt méreteket öltött, százak és ezrek tömörültek a szakszervezetekbe és a szociáldemokrata pártba. /41/

x x x

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének híre rendkívül nagy hatást gyakorolt a város lakosságára. A szegedi sajtó az első oldalon foglalkozott az Oroszországi eseményekkel. A februári forradalom után uralomra jutó Kerenszkij-féle kormányzatot elítélték. "A népszabadság megcsúfolása volt az, amit Kerenszkij és kormánya a demokrácia nevében cselekedtek. ... Örök szégyen lett volna minden forradalomnak, amely a népek szabadságáért folyik ha az ideiglenes kormány tovább uralmon marad". Az orosz forradalom csalódásai után nem tudják zavartalan érzésekkel fogadni a pétervári forradalom hírét. A háborúsok csalódást és keserűséget okozott. "De mégis lehetetlen eltitkolni azt az érzésünket, hogy az az esemény ami most történt Oroszországban a béke ünnepét készíti elő." /42/

Írta a Délmagyarország szerkesztője. Szeged lakossága, bele értve a polgárságjjelentős részét is nagy bizalommal tekint Lenin és a bolsevik párt által vezetett orosz nép felé. A Nagy Októberi Szocialista Forradalmat villámsugárnak nevezik, a legnagyobb elismerés hangján méltatják azt a gigászi küzdelmet, amit az orosz munkásság folytat a világ békéjéért.

"Lelkükben a régi tűz, öklükben a régi erő dobog, és világot átérő hatalmuk nyugodt tudatában harsogják. - Először békét akarunk. /43/ Hangot adnak annak az aggodalmuknak is, hogy a béke ellenségei nem fogják eltérni az orosz nép és a Lenin vezette bolsevik párt béke-akarátát. Helyesen ismerik fel a különbséget a februári és az októberi forradalom között.

Detre János a Szegedi Napló szerkesztője ezzel kapcsolatban a következőket írja: "A mostani forradalom hozta meg az igazi változást, nemcsak a módszerek, hanem a személyek is más-milyenek mint korábban voltak. Az idehallatszó első szó is más. Ez a hang már nem tesz különbséget a szemben álló nemzetek között. Az az ellenség, aki háborúra úszít, akár angol gyáros, akár német junker." Álljanak meg a gyárak, hogy ne lehessen "téli háború" ez oroszországban már nem üldözendő jelszó, hanem hivatalos kormány program. /44/ Hasonló cikket közöl a Délmagyarország is. A cikkből egyértelműen kiérződik az aggodalom a béketörekvés eltiprásáért ... És amilyen őszintén küzdenek a békéért, olyan őszintén feltárja aggodalmait is: részint a központi hatalmak esetleges törekvését a helyzet kihasználá-

sára, részint pedig a biztosan meginduló "arany offenzívát" az antat részéről. Félelem vagy meghunyászkodás oroszországban a szótárban nincs, jegyzi meg a cikkíró. /45/ "Az orosz proletártömeg megmozdult, s ennek a tömegnek ellent tud-e állni a hazug érveknek, gyűlölködő úszításoknak homoktöltése? A szocialista forradalom győzelméért aggódva teszik fel a kérdést "Kerenszkij, vagy Lenin lesz-e a győztes?" Az előbbi győzelme esetén polgári demokrácia váltja fel a cári abszolutizmust. A polgári demokrácia tovább akarja folytatni a háborút. Ezt támogatja az antant is, főleg Anglia és barátja az Amerikai Egyesült Államok, aki már is megtagadta a Lenin vezetése alatt álló oroszországtól a hitelt. Ha Lenin és a bolsevikok maradnak győztesek, akkor ez a szocializmusnak jelenti világraszóló diadalát.

A SZDP. szegedi szervezete nagygyűlést szervezett a NOSZF jelentőségének méltatására. A rokonszenv gyűlésen nemcsak a munkásság volt jelen, hanem a polgárság jelentős része is. Így többek között részt vettek a szegedi Feministák képviselői és kifejezték nagyrabecsülésüket az orosz forradalomban résztvevő asszonyok iránt. /46/ A szociáldemokrata párt felhívással fordult a város lakosságához, a nagygyűlésen való részvételre. A nagygyűlésen a párt szónoka üdvözölte az orosz forradalmárokat és felszólította a Monarchia kormányát a békekötés mielőbbi meg-

valósítására. Az oroszországi szocialista forradalomnak olyan kihatása is volt a szegedi munkásmozgalomra, hogy egyre bátrabban s szabadabban adtak kifejezést béke vágyuknak. A helyi hatóságok nem zárkóztak el a munkásság és a szociáldemokrata párt békemozgalmai elől. Szegeden egyre nagyobb közép-
rétegek figyelték és támogatták a munkások háború ellenes harcát. /47/ A NOSZF kezdetén a Monarchia urai is megkönnyeb-
bülést éreztek a hír hallatára. Később azonban már azt hirde-
tik, hogy a szocialista forradalom halvaszületett gyermek és
amikor kezdett megerősödni azonnal azt harsogták, hogy belé-
fojtják a szuszt. A reakció mesterkedése nem birta meggátolni
e világtörténelmi esemény menetét. Detre János a Szegedi Napló
szerkesztője meleg hangú cikket írt a fiatal szovjet államról.
"Az oroszbirodalom felől egy óriási kéz nyúlik ki felénk,
nem összeszorított ököl többé, de meleg szorítást váró tenyér.
Szent István jobbja óta nem áldottunk úgy kezet, mint azt fogjuk
áldani, amelyik meleg megértéssel fog belesimulni ebbe a kézbe,
s kézzszorítással fogja megpecsételni a békéért egy ritmusba
dobogó egymásra találó szívek ütemét." /48/

1917. november 29.-én érkezett meg Szegedre az első hír
arról, hogy a szovjet kormány fegyverszüneti és általános béke-
javaslatot juttatott el a Monarchia kormányához. A Délmagyaror-
szág szerkesztősége e hirt rendkívüli híradásban hozta nyilván-

nosságra. A szerkesztőséget valósággal megostromolták egy-egy példány megszerzéséért. A következő napon a Szeged és Vidéke cikket közöl Leninről. "Az emberiség jótevőjeként fogják emlegetni a név viselőjét, ha megteremti a békét ... Természetes, hogy az antant szemében Lenin az Antikrisztus Mindent elkövetnek, hogy lehetetlenné tegyék. De Ő minden nehézségen túltette magát kitart elhatározása a béke mellett." /49/

A kis- és közép polgárság jelentős tömegei, sőt az uralkodó osztály "Károlyi" pártjához tartozó tagjai körében is pozitív visszhangot váltott ki a fiatal Szovjet Állam békeprogramja. Ez a törekvés egybe esett az összes demokratikus erők óhajával. A polgárság, még a leghaladóbbak is a NOSZF győzelmétől, csak az annexiák és kárpótlás nélküli békét várták. Éppen a békekötés mielőbbi megvalósításától remélték, hogy az elkerülhetetlen változást felülről reformok útján tudják megvalósítani, úgy hogy a hatalmat a polgárság elitje a burzsoázia ragadja meg. Eddig, de csak eddig helyeselték és támogatták a NOSZF-at. A munkásság a békekötésen túl helyzete megváltozását várta és remélte a NOSZF. hatására kibontakozó forradalmi mozgalmaktól.

A NOSZF hatása nyomán az osztályharc szegeden egyre inkább tudatosság s a rendszer megdöntésére irányuló politikai harccá vált. 1917. december 3.-án a szociáldemokrata párt szegedi szervezete békegyűlést tartott. Osztályharc éleződését

mutatja, hogy a munkásság nem kért engedélyt a rendőrségtől, hanem a Munkásotthonból a Kárász utcán, a Széchenyi téren át felvonultak. A tömeg a békét éltetve a Korzó mozi nyári helyiségében ment, ahol a nagygyűlést tartották. "A háború borzalma a nőket is felrázta közömbösségükből. Egyre többen sereglettek a szociáldemokrata pártba". A népszava felhívással fordul a tömegekhez "Ne elégedjenek meg az orosz békével, az általános békét követeljék. Ne engedjék meg, hogy az orosz frontról felszabadult katonai egységeket az olasz frontra vigyék." A szegedi nagygyűlésen felszólalt Ábrahám Máttyás a SZDP szegedi szervezetének elnöke. Ábrahám többek között a következőket mondta: "A háborút a munkásságnak kell megszüntetni, ha másképp nem megy, akkor a munka megtagadásával." /50/ Ez volt a SZDP-től az első olyan felhívás, amely határozott fellépésre szólította fel a munkásságot.

A szegedi munkásság harcát a jelentős erővel rendelkező középosztályok is rokonszenvvel figyelték, sőt az 1918. januárjában fellángoló sztrájkokban be is kapcsolódtak. "A szegedi munkások forradalmasodását a kispolgárság egyes csoportjainak a munkássághoz való csatlakozását mutatja a januári általános politikai tömegsztrájkba való bekapcsolódás. Szegeden körülbelül 12 ezer ember lépett harcba a békéért és a politikai jogokért. A sztrájkba a körülbelül 4 ezer nagyipari munkásság mellett a kisipari dolgozók és földmunkások is tekintélyes létszámmal részt vettek. /51/ Az 1918. januári események nyitánya az volt, hogy 6.-án

tüntetés volt Szegeden, amelyen a város munkássága jobb élet-körülményt követeltek. "Mert a kenyér, amelyet a munkások nem kaphattak meg és most követelték az övék..., ne a munkásokkal szemben legyen a kormány szigorú. Ne adjon Ausztriának annyit, hogy mi magunk éhezünk." A tüntető nagygyűlés után a munkások 1500 fős küldöttsége vonult a városházához és tiltakoztak a polgármesternél a liszt fejadagok leszállítása végett. A polgármester türelemre, hazafias kötelességekre hivatkozva le-szerelte az elégedetlenséget. /52/ 1918. januárjában a munkásság forradalmasodása következtében a Szociáldemokrata Párt központi vezetőségében pánik tört ki. A munkásság a szovjet példára létre-hozta a Munkástanácsot, 1918. január 13.-án /53/

1918. január 19.-én a Budapesti munkásság a szociáldemokrata párt tudta és beleegyezése nélkül sztrájkba lépett. A fővárosi sztrájkhoz a vidék is csatlakozott. Szegeden ez oly méretű amira példa ezideig még nem volt. Elsőnek a vasúti dolgozók, mintegy 500-600 fővel, majd ezt követően a Villamos kálauzok, vezetők és szerelők léptek sztrájkba. /54/ Szegeden az általános sztrájk 1918. január 21.-én kezdődött. Ekkor szinte teljesen megbénult az élet a városban. Sztrájkba lépett a Dohánygyár 800fő, Kenderfonó gyár 800 fő, Ujszegedi Kenderfonó és Szövő-gyár 600 fő, Vasgyárak dolgozói 300 fő, Kereskedelmi alkalmazot-tak 300 fő, Szabóipari munkások 400 fő /ebből mintegy 300 fő nő voltg Cipészek 250 fő, Csizmadiák 150 fő, Famunkás 180 fő,

tanoncok /ipari tanulók/ 280 fő, fodrász segéd 150 fő, borbély mester 74 fő, földműves /agrárproletár/ 250 fő. A sztrájk jelentőségét növeli, hogy a szervezet|en munkások is bekapcsolódtak. /55/ Január 20.-án több ezer munkás gyülekezett a Munkásotthonban, 21.-én nagygyűlést tartottak, ezután tüntetés volt a béke érdekében. Délután 3-kor ismét összegyűltek a munkások, ekkor a párt vezetősége bejelentette, hogy a sztrájknak vége. A munkások ezt nem vették figyelembe és tovább, folytatták a harcot. Ez időben Szegeden is megalakult a 200 tagú Munkástanács. A januári sztrájkot a szociáldemokrata párt vezetői csak négy nap múlva tudták leszerezni, úgy hogy a "szervezett munkások vezetői maguk járták be a várost, hogy az összes munkást munkába állásra bírják." /56/ A sztrájk befejezése után megkérdezték a szociáldemokrata párt szegedi szervezete elnökét Ábrahám Mátyást: "Mi a véleménye a lezajlott sztrájkáról? Ábrahám a következőket mondta: A kellemetlenséget Budapesten bizonyos fiatal munkások idézték elő, akik szerették volna a pártban a hatalmat magukhoz ragadni... És a sorsuk bizonyára el fogja őket érni, amiért ilyen csúnya úton próbálkoztak.. Ismétlem, most már nem lesznek újabb zavarok és az egész riasztóan indult válság nagyon simán, zökkenés nélkül fog lefolyni. A munka emmiatt sehol sem fog megakadni..." /57/

Az 1918. januári sztrájkban már nemcsak a fizikai munkások vettek részt, hanem a magánalkalmazottak nagyrésze is. Ez

minőségi változást jelentett, mivel a közfelfogás szerint

csak a kétkezi munkás sztrájkolhat, de az "inteligens osztály" nem. A magántisztviselők úgy látszik sutba dobták ezt és most már nem szégyelnek szervezkedni, sőt sztrájkolni sem.

Márciusban már a tanárok is azzal fenyegetőztek, hogy sztrájkba lépnek, ha nem történik változás az életkörülményeikben.

"Csak az kell, hogy a tanár is és a többi is átlássa, hogy ő is munkás... Ez a felismerés fogja közös táborba sódorni az úri viseletű kérges kezű és emelkedett lelkű munkásokat" írja a Délmagyarország c. lap. /58/ 1918. május elsejét a szociáldemokrata párt vezetésével Szegeden megünnepelték. A város munkássága tüntető felvonulást tartott békét és választójogot követelve.

A helyi lapok egyre nagyobb rokonszenvvel figyelik és méltatják a munkásság megmozdulásait. "Május elsején a világ összes munkásai - sajnos még a szellemi proletárokat nem lehet közbük számítani - kivonulnak a gyárak füstjeiből, a műhelyek fullasztó légköréből a szabadba, hogy békét, választójogot és szabad emberi létet követeljenek. A munkásság tüntetése mind nagyobb és nagyobb méreteket ölt... Szeged munkássága is együtt ünnepel ezen a napon a többiekkel. Itt is megáll a munka elcsittul az élet és megbénul a forgalom" írja a Délmagyarország. Az említett lap sem jelenik meg másnap, mert a szerkesztőség sem dolgozik./59/

A város munkássága egyre határozottabban követeli nemcsak a békét, hanem a jobb megélhetését is. A gyakorlat sajnos az volt, hogy legtöbbször egymástól elszigetelve s nem összehangolva akarják a bajokat orvosolni. Jó példája ennek, amikor 1918. május 4.-én a Kenderfonógyár munkásnői sérelmezték a gyárvezetés azon intézkedését, hogy több dolgozó nőt megbírságotak, különböző jogcimen. A gyár vezetése megígérte, hogy felül fogják vizsgálni a panaszt, a munkásnők azonban ezzel nem elégedtek meg és tovább követelvén sérelmük, azonnali orvoslását, ez nem következett be így beverték az irodák ablakait. A rendőrség a gyárvezetőinek kérésére beavatkozott és kiszorították a felháborodott munkásnőket az utcára. Több nő megsérült. A gyárban dolgozó férfi munkások nem vettek részt ebben a harcban, tétlenül szemlítették az eseményeket. /60/ A szociáldemokrata párt nem fogta össze a különböző területeken fellángoló ösztönös harcot. Reformista álláspontja következtében a párt volt az, amely az elégedetlenségeket igyekezett leszerelni.

Az 1918. júniusi sztrájkot megelőzően már április végétől történtek megmozdulások. Május 10.-én sztrájkba léptek a Szeged és Vidéke c. lap munkatársai, ez május 26.-ig tartott. /61/ Május 30.-án a vasúti hordárok léptek sztrájkba, de vereséget szenvedtek és június 7.-én elbocsájtották a sztrájkolókat. /62/ 1918. június 20.-án Budapesten a MÁV-ban a munkások bérkötetelési mozgalmat indítottak. A gyár őrzésére kirendelt csend-

őrök rálőttek a munkásokra, 4 halálos és 19 sebesült áldozata lett. A hír elterjedése után 60 ezer nagyüzemi munkás sztrájkba lépett. A Vas és Fémmunkások Szakszervezete a sztrájk beszüntetésére hívta fel a munkásokat. A munkásság azonban a felhívásnak nem tett eleget és 22.-én az egész országra kiterjedő sztrájk kezdődött. Szegeden például a Dohánygyárban sztrájktrókat állítottak be. A sztrájkoló asszonyok ezeket megverik. /64/

A sztrájk befejezése szervezetlen volt. Junius 27.-én jelent meg Budapesten a Munkástanács felhívása a sztrájk befejezésére. A vidékről azonban megfélekedtek. A szegedi pártvezetőség egyszerűen nem tudott, vagy nem mert intézkedni. Így Szegeden a villamos forgalom 28.-án délután indult meg, a Kenderfonógyárban 28.-án késő délután indult meg, a munka, az újszegedi Kendergyárban pedig csak 30.-án kezdtek el újra dolgozni. /65/ A sztrájk befejezése után a haditermelést folytató gyáraktól a főispán jelentést kért a sztrájkban résztvevők számáról és a termelés kiesés értékéről. A szegedi Kendergyárban junius 25.-én kezdődött a sztrájk, ekkor 53 munkás rakta le a szerszámot, 26.-án 100 fő, 27.-én 76 fő, 28.-án 86 fő sztrájkolt. Az újszegedi Kendergyárban 725 fő tette le a szerszámot az érdekessége az, hogy a sztrájkolók 2/3-része nő volt. A Ferrária vasárú gyárban a teljes létszám résztvett a sztrájkban. /66/ 1918. juniusában a szegedi munkásság megmutatta erejét. 1918- tavaszán a szociáldemokrata párt szegedi

szervezete a hadseregbe is fokozta tevékenységét. A szegedi laktanyákban röplapokat tegjesztettek " Gondoljatok otthon szenvedő, koplaló családjaikra! Ne harcoljatok többé idegen földön, idegen német érdekekért! Dobjátok el a fegyvert! Éljen a béke!" /67/

x x x x

A háború okozta szenvedések a polgári lakosság körében is egyre elszántabb ellenállást váltottak ki. A társadalmi és politikai elégedetlenségeket egyre gyakrabban fejezték ki azzal, hogy sztrájkba léptek a munkások. A mérhetetlenül sokat szenvedő frontkatonák is torkig lettek az értelmetlen öldökléssel és mindent elkövettek, hogy a puszta életüket menthessék. 1917. tavaszától nemcsak az itthonmaradt, nyomorgó munkások és munkásnők, de a katonák is fokozták az ellenállást. Ez a hadseregben a tömegméreteket öltő szökésekben nyilvánult meg.

Az ellenállás fokozódásával fokozódott az erőszak is. A reakció egyre nyiltabb és durvább módszert alkalmazott az elégedetlenség elfojtására. A reakció, fokozódását mutatja, hogy a csendőrség és rendőrség mellett 1917. tavaszán Szegeden létrehoztak egy - ezideig Magyarországon ismeretlen erőszak-szervet - a "Katonai rendőrséget!"

A katonai rendőrség feladata volt, a katonai jellegű bűnügyek kinyomozása, a katonai szökevények elfogása és ahol az úgy úgy kívánta a polgári rendőrséggel együttműködve elnyomni minden olyan megmozdulást, ami a fentálló rend érdekeit veszélyezteti. Az idevonatkozó utasítás szegedre 1917. március 20.-án érkezett meg ezt követően azonnal megindult az előkészítő munka. /68/ Az előkészületek gyors befejezése után 1917. május 1.-én megkezdtek tevékenységüket. A katonai rendőrségnek jogában állt a polgári személyek igazoltatása és előállítás is. /69/ Az első két hónapban letartóztattak szegeden 130 katonai szökevényt és 24 olyan katonai személyt, aki egyéb büntetést követett el, 106 olyan katonát aki önkényesen elhagyta csapatát. A szegeden lévő hadifoglyok közül 21 főt tartóztattak le. /70/ Az első, párhónapos tapasztalatok után tökéletesítették a szervezetet és megalakították a városon belül a kerületi parancsnokságokat, olyan tisztek vezetésével, akik a bevonulásuk előtt a csendőrségnél, vagy a rendőrségnél voltak alkalmazásban. A gépezet tökéletesítése során öt kerületben szerveztek katonai rendőrséget.

1917. május 1 és 1917 október 1 közötti időben a városban elfogtak 582 katonai szökevényt és 661 hadifoglyot. Önkényes eltávozásért 551 személyt tartóztattak le, egyéb fegyelmi vétség miatt mintegy 1506 katonai személyt állítottak elő. /71/

Az előállított katonákat kegyetlenül ütlegették, mint például Reiner Imre honvédot, akit lopás gyanújával tartóztattak le s vallatás közben vasrúddal verték. Mint kiderült ártatlanul. Nemcsak ez a panasz érkezett a katonai rendőrség túlkapásai ellen. /72/ 1918. végén már odáig mentek, hogy Szegeden a Szent-István téren a fegyverüket használták és Morvai Imre honvédot megsebesítették. A lakosság, a sajtó fel volt háborodva. A katonai rendőrség erre azzal válaszolt, hogy a cikk íróját Sipos István szerkesztőt berendelte a parancsnokságra és megfenyegette. /73/ Előfordult olyan is, hogy a katonai és polgári rendőrség közösen szervezett razziákat, a 16-50 éves korig minden férfit előállították ha volt igazolványa, ha nem. Az ilyen túlkapásokat természetesen nem nézik jó szemmel a város polgári vezetői sem.

A szociális feszültség a háború utolsó évében sem enyhült, sőt gyorsuló ütemben nőtt a munkásság és az alkalmazottak mind szélesebb kategóriáinak elnyomódása. Az 1917. óta megélénkült tömegmozgalmak 1918-ra a munkásságnak már mind szélesebb rétegeit fogták át. Állandósultak a munkabeszüntetések és tüntetések, fokozódott az osztály összeecsapások hevesége is. /74/ 1918. október 8.-án a Szociáldemokrata Párt

kiálltványban fordult az összes demokratikus pártokhoz és az egész lakossághoz. Ebben a kiálltványban követelték, hogy "A kormány mondjon le és alakuljon új demokratikus kormány, a képviselőket oszlassák fel és írjanak ki új választásokat stb." A szegedi pártszervezet népgyűlést hirdetett és tartott, de a "nép meglehetősen távolmaradt." A vezetőség "pipogyának" nevezte a távolmaradt munkásokat. A dolgozók távolmaradásának oka, hogy a SZDP helyi szervezete a polgári sajtóban is régen elcsépeelt reformista-centrista programnál egyebet nem tudott adni. Ez akkor már a polgárság haladóbb rétegeit sem elégítette ki. A polgári sajtó is élesen bírálta a SZDP helyi vezetőit, ugyanakkor együttérzéséről és támogatásáról biztosítja a pártot. "Nem ellenségei vagyunk a pártnak, hanem azért írjuk ezt meg, mert féltjük a szociáldemokrácia szép és nagy ügyét" írja a Délmagyarország szerkesztője. /75/

A SZDP szegedi szervezete hibái ellenére is figyelemre méltó eredményt ért el a tömegek szervezésében. Több új szak-szervezetet hozott létre, taglétszámát is jelentősen megnövelte. Az 1917. évi 1000 fővel szemben 1918. októberében már körülbelül 6000 volt a taglétszáma. /76/ A taglétszám minden áron való növelése később, a SZDP gyengeségének is az egyik oka lett. Elvesztette párt jellegét. A pártot előzőnlőtték a karreristák, sőt a volt államapparátus olyan reakciós elemei is, mint a csendőrök, tagjai lehettek és lettek a pártnak.

Megállapítható az is, hogy ezzel egyidőben egyre hatékonyabb kontúrral különül el a párt balszárnyát képviselő "forradalmi szocialisták" csoportja, akik többször figyelmeztetik a vezetőséget a taglétszám növelésével járó veszélyre. /77/

A forradalmi szocialisták elsősorban a Szovjetunióból hazatérő, volt hadifoglyokból kerültek ki. A felhíguló SZDP-al szemben kezdett kikristályosodni egy csoport, amely felismerve a SZDP. reformista céljait a munkásságot a valós érdekeiért vivandó harcra szervezi. /78/ A SZDP. tömegek szervezésében végzett munkája elismerése ellenére sem volt alkalmas, hogy valóban vezetője legyen a magyar munkásosztálynak. A SZDP soha nem volt képes a "jogtalaj"-ról a "forradalmi talaj"-ra helyezkedni. A polgári demokratikus forradalom döntő ereje a munkásság volt. A reformista - centrista vezetése miatt - azonban a koalíciónak nem irányítója, támogatója volt. /79/ "A polgári demokratikus forradalom érintetlenül hagyta a tulajdonviszonyokat, a kizsákmányolás legfőbb forrását és így a dolgozók munka és életkörülményeiben számottevő változásokat végrehajtani nem tudott. /80/

A SZDP szegedi szervezete sem volt mentes az országos párt hibái alól. A szegedi munkásságnak soha nem tudott igazán vezetője lenni.

A háború, Szeged város lakóinak, különösen a munkásoknak és szegényparasztoknak a nyomort és szenvedést hozta. A lakosság

és az egész város a háború vége felé a gazdasági és erkölcsi romlás hinárjában vergődött. Családok mentek tönkre vagy maradtak kenyérkereső nélkül s szűltek szét. Nem működtek az iskolák, az egészségügyi ellátás lényegében megszűnik, az emberek éhesek, rongyosak, fáznak, torkig vannak a háborúval. De nemcsak a város lakói, hanem maga a város háztartása is kétségbeesett. "Városunk háztartása évről-évre fokozódó sulyal nehezedik a világháború gazdasági hatása, minek következménye az lett, hogy pénzügyi helyzetünk válság elé állította" -írja a polgármester, aki e kilátástalan helyzetből akarván kilábolni, államkölcsönt kér, mintegy 10 millió korona összeget. A nagy reménnyel elindított háború ezt hozta az embereknek s ilyen körülmények között természetes, hogy az emberek megcsömörlöttek mindentől, ami a régivel volt kapcsolatos s egy új társadalmat akartak felépíteni.

J e g y z e t

**I. A háború kitörése, fogadtatása Szegeden. Az első megráz-
kodtatások**

1. Délmagyarország 1914. szeptember 23. 4.o. Izgatók a
tábla előtt
2. Délmagyarország 1914. július 26. 2 o. Egy kis össze-
hasonlítás
3. Délmagyarország 1914. augusztus 9. 3.o. Európai államok
légiflottája.
4. CsML: Szegedi főispáni iratok 361/1914.
5. Délmagyarország 1914. július 27. 4.o. A mozgósítás hiva-
talos publikálása
6. Minisztertanácsi jkv. 1914. augusztus 1. Akadémiai
Kiadó 1960. 117.o.
7. Galántai József: Magyarország az első világháborúban.
Gondolat Kiadó 1964. 210. o.
8. Minisztertanácsi jkv. 1915. június 5. Akadémiai Kiadó
1960. 147. o.
9. Galántai József: Magyarország az első világháborúban.
Gondolat Kiadó. 1964. 210. o.
10. Galántai József: Magyarország az első világháborúban
Gondolat Kiadó. 1964. 210. o.
11. Délmagyarország 1915. január 28. 4.o. Mibe kerül
Szegednek a háború
12. Délmagyarország 1915. december 12. 4.o. Mennyibe van
eddig Szegednek a háború

13. Csml: szegedi főispáni iratok 974/1918.
14. Galántai József: Magyarország az első világháborúban
Gondolat Kiadó. 1964. 210. o.
15. Csml: szegedi főispáni iratok 659/1915, 1280/1915.,
621/1916., 761/1916., 779/1916, 868/1916,
925/1916., 943/1916.
Csml: Törvényhatósági jkv. 292/1916., 623/1916.,
283/1917.
16. Délmagyarország 1914. augusztus 3., 2.o. a szegedi
honvédek esküje.
17. Délmagyarország 1914. július 26., 1.o. Kitört a háború.
18. Délmagyarország 1914. szeptember 1. 4.o. Teljes erővel
19. Délmagyarország 1914. július 26., 6.o. A háború híre
Szegeden
20. Délmagyarország 1914. július 27. 2.o. Szeged a hábrús
izgalmban.
21. Csml: szegedi főispáni iratok 482/1914.
22. Délmagyarország 1914. július 29. 7.o. Szerb izgatók
Szegeden
23. Délmagyarország 1914. augusztus 20, szeptember 6.
Nemzetiségi izgatók a tábla előtt.
24. Délmagyarország 1914. szeptember 23. 3.o. Bünhődnek
az ingatagok.
25. Délmagyarország 1914. szeptember 17. 4.o. Ahol vacso-
rával várták a betört szerbeket.

26. Délmagyarország 1914. szeptember 20. 3.o. Bünhődnek a hazaárulók.
27. Délmagyarország 1914. szeptember 20. 5.o. Szegedi katonák háborús élményei.
28. Délmagyarország 1914. szeptember 15. 7.o. Amikor a színész harácsol
Délmagyarország 1914. augusztus 4. 4.o. El a háborúba
29. Délmagyarország 1914. július 28. 2.o. A szegedi katonák útja
Délmagyarország 1914. szeptember 12. 3.o. Rémlátók.
30. Délmagyarország 1914. augusztus 15. 1.o. Csapataink Szerbiába.
Délmagyarország 1914. augusztus 19. 2.o. Ellenséges repülőgép Szeged felett
31. CsML: szegedi főispáni iratok 449/1914.
32. Délmagyarország 1914. augusztus 25. 2.o. Harctéri sebesültek Szegeden.
33. Délmagyarország 1914. szeptember 16. 4.o. Sebesültök kezelése a harctéren.
34. Délmagyarország 1914. szeptember 25. 3o. Az eddigi veszteségeink.
35. CsML: szegedi főispáni iratok 367/1914.
36. CsML: szegedi főispáni iratok 743/1914.
37. CsML: szegedi főispáni iratok 641/1918.
38. CsML: szegedi főispáni iratok 576/1914., 588/1914.,
39. Délmagyarország 1917. január 22., 5.o. Hatszáz szülő nem íratta be gyermekét Szegeden.

40. Csml: szegedi főispáni iratok 358/1914., 482/1914.
41. Délmagyarország 1914. július 29. 3.o. A lelkes Szeged.
42. Csml: szegedi főispáni iratok 361/1914.
43. Délmagyarország 1914. november 10. 5.o. Szegedi f
diákok katonai kiképzése
44. Délmagyarország 1914. december 15. 8.o. Epizódok a
szegedi sorozáson.
45. Csml: szegedi főispáni iratok 423/1915.
46. Csml: szegedi főispáni iratok 742/1914.
47. Csml: Szegedi főispáni iratok 1132/1915.
48. Csml: szegedi főispáni iratok 1134/1915.
49. Csml: szegedi főispáni iratok 265/1915.
50. Csml: szegedi főispáni iratok 6/1915., 24/1915., 81/1915.,
263/1915., 281/1915., 297/1915.
51. Csml: szegedi főispáni iratok 326/1916.
52. Minisztertanácsi jkv. Akadémiai Kiadó 1960. 488.o.
53. Csml: szegedi főispáni iratok 595/1916.
54. Galántai József: Magyarország az első világháborúban.
Gondolat Kiadó. 1964. 209.o.

II. A mezőgazdaság helyzete. Az ipari és kereskedelem a háború körülményei között.

1. Délmagyarország 1918. július 8. 1.o. Harc.
2. Törvényhatósági jkv. Csml: 410/1916.
3. Szeged: 1927. Budapest
4. Csml: szegedi főispáni iratok 360/1916.
5. Szeged: 1927. Budapest 159, 165, 175, 179, 182, 184. oldal.
6. Délmagyarország 1918. január 10. 4.o. 30 millió korona értékű föld cserélt gazdát
7. Csml: szegedi főispáni iratok
1915: 115, 120, 1112.,
1916: 230, 255, 404.,
1917: 802.,
1918: 373.
8. Délmagyarország 1915. árpilis 13. 5.o. Kényszermunkaerőt rendelnek ki a szőlő művelésére
9. Délmagyarország 1917. március 13. 5.o. Rendelet a mezőgazdasági munkák végzéséről
10. Délmagyarország 1915. március 31. 7.o. Az idén több földet művelnek, mint más években
11. Csml: szegedi főispáni iratok 324/1915.
12. Csml: szegedi főispáni iratok 60/1915.
13. Csml: szegedi főispáni iratok 521/1915, 581/1915.,
582/1915., 801/1915.
424/1916., 262/1917.

14. Csml: szegedi főispáni iratok 1132/1915.
15. Csml: szegedi főispáni iratok 659/1915., 811/1915.,
1192/1916., 41/1917.
16. Csml: szegedi főispáni iratok 324-778/1916.
17. Csml: szegedi főispáni iratok 44-365-399-419/1917.
88/1916.
Törv. hat. jkv. 258/1915.
18. Csml: szegedi főispáni iratok 2737/1918.
19. Csml: szegedi főispáni iratok 720/1914.
287-58-323/1915., 276/1916.
20. Csml: Törv. hat. jkv. 122/1916.
21. Csml: szegedi főispáni iratok 122/1916.
22. Csml: szegedi főispáni iratok 16-151-64-39-858/1917.
23. Csml: szegedi főispáni iratok 808/1918.
24. Gál Endre: Válogatott dokumentumok Csongrád megye
munkásmozgalmának történetéből
25. Szeged: 1927. Budapest, 204-208-ig
26. Délmagyarország 1915. március 14. 9.o. Az általános
pénz és banküzleti viszonyok
1915. június 24. 6.o. Egy év alatt
kétezeröttszázan adták vissza szegeden
az iparengedélyüket
1916. február 5., 3.o. A szegedi kézmű-
ipar és a háború

1917. február 2. 5.o. A szegedi ipar-
testület közmunkák előkészítését sürgeti
a városnál.

1915. május 27. 9.o. A szegedi kereskedel-
mi és iparkamara háborús működése.

27. Csml: szegedi főispáni iratok 1275/1916.

28. Szeged, 1927. Budapest 204-208 o.

29. Csml: szegedi főispáni iratok

1915: 332, 431, 434, 610, 867,

1916: 301, 309, 324, 341, 229, 530,
531, 594, 595.

30. Délmagyarország 1914. december 25. 5.o. A szegedi
kereskedelem és ipar a háború alatt

31. Délmagyarország 1915. június 24. 6.o. Egy év alatt
2500-an adták vissza Szegeden az ipar-
engedélyt

32. Csml: szegedi főispáni iratok 1293/1916.

33. Csml: szegedi főispáni iratok 1316/1915, 328-788/1916,
595-531/1915.

34. Csml: szegedi főispáni iratok 955/1916.

35. Szeged: 1927. Budapest.

36. Csml: szegedi főispáni iratok 200-334-529-530-867/1915.
170/1917.

37. Csml: szegedi főispáni iratok 434/1915.

38. CsML: szegedi főispáni iratok 555/1916, 431/1916.

39. Délmagyarország 1918. szeptember 19. 6.o. A Pick és
társa cég megvette a 10 milliós
Csekonics birtokot.

40. Délmagyarország 1918. október 31. 6.o. Rendkívüli köz-
gyűlés három új gyár alapítása ügyé-
ben

41. Szeged: 1927. Budapest.

III. Állami intézkedések a háborús terhek enyhítésére.

A bérek alakulása

1. CsML: szegedi főispáni iratok 1070/1915.
2. CsML: A szegedi katonai behívottak családtagjait segélyező bizottság iratai 1/1914.
3. Délmagyarország 1914. augusztus 2. 2.o. A szegényekért
4. Délmagyarország 1914. szeptember 1. 3.o. Egy bizottság működése és egy gyűjtés eredménye.
5. Délmagyarország 1914. augusztus 4. 3.o. A behívott szegedi katonák családjaiért
6. A szegedi katonai behívottak családjaikat segélyező bizottság iratai.
7. Délmagyarország 1914. december 1. 5.o. Kezdődik az ingyentej kiosztása
8. Délmagyarország 1914. augusztus 11. 2.o. Ingyenes munkaközvetítés a kamarában.
9. Délmagyarország 1915. május 30. 6.o. A munkaközvetítő bizottság.
10. A Szegedi katonai behívottak családjaikat segélyező bizottság iratai. 1914. augusztus 30.
11. CsML: szegedi főispáni iratok 141/1914.
12. CsML: szegedi főispáni iratok 187 /214-628-631-640/ 1915.
13. CsML: szegedi főispáni iratok 21/1915, 70-277/1916, 538/1918.

14. Délmagyarország 1915. november 7. 8.o. Már panaszkodnak a hadiségélyesek
15. Délmagyarország 1915. november 6. 4.o. A hadiségélyesek nem panaszkodnak.
16. Délmagyarország 1915. november 23. 4.o. Prológus hat szegedi népkönyha felállításához
17. Csml: szegedi főispáni iratok 277/1915.
18. Csml: szegedi főispáni iratok 97-56-101-266-274-1422/1915.
19. Csml: szegedi főispáni iratok:
 - 1916: 98-547-707-1286-1346-1699
 - 1917: 108-109-1029-1031-1287
 - 1918: 94
 - 1915: 168
20. Csml: szegedi főispáni iratok 646/1914.
21. Csml: szegedi főispáni iratok 1915: 141-187
1915: 336.
22. Csml: szegedi főispáni iratok 1523/1916.
23. Csml: szegedi főispáni iratok 101/1915., 1287/1917.
24. Csml: szegedi főispáni iratok 164/1915.
25. Csml: szegedi főispáni iratok 1305/1917.
26. Csml: Törv. hatósági jkv. 369/1916.
27. Csml: szegedi főispáni iratok 1305/1917.
28. Csml: szegedi főispáni iratok 1050/1917.
29. Csml: szegedi főispáni iratok 70/1915.
30. Csml: szegedi főispáni iratok 680-681-682/1918.

31. CsML: szegedi főispáni iratok 413-417/1914.
32. CsML: szegedi főispáni iratok 1305/1917.
33. Délmagyarország 1918. március 14. 5.o. Szegeden májustól fizetik a fölemelt hadisegélyeket.
34. CsML: Törv. hatósági jegyzőkönyv 450/1915.
35. CsML: Törv. hatósági jegyzőkönyv 73-74-75-129/1915.
36. CsML: szegedi főispáni iratok 83-111-293/1915.
37. CsML: szegedi főispáni iratok 141/1915.
38. Délmagyarország 1916. augusztus 12. 2.o. A nyomorgók.
39. Délmagyarország 1917. december 2. 7.o. Aváros szegény cselédjei
40. Délmagyarország 1917. december 25. 12.o. Hogyan segítenek a szegedi nagyvállalatok tisztviselőik és munkásaik helyzetén.
41. Délmagyarország 1918. március 17. 8.o. Sztrájk a villamosnál.
42. CsML: szegedi főispáni iratok 481/1916.
43. Délmagyarország 1917. december 25. 12.o. Hogyan segítenek a szegedi nagyvállalatok a tisztviselőik és a munkásaik helyzetén.
44. Délmagyarország 1918. május 18. 3.o. A nyomorgókról.
45. Délmagyarország 1915. április 13. 5.o. Megállapították a szegedi mezőgazdasági munkák béreit.
46. Délmagyarország 1916. március 15. 5.o. A munka maximális ára.

47. Délmagyarország 1917. április 26. 7. o. Maximálták
a napszámbéreket

48. Csml: szegedi főispáni iratok 1115/1918.

49. Csml: szegedi főispáni iratok 1202/1917.

50. Délmagyarország 1917. március 20. 3.o. Az öreg
munkások börzén.

1917. augusztus 1. 5.o. A fogyasztó
közönség nagygyűlése a piaci uszora
ellen.

1918. március 3. 6.o. A női munkások
sztrájkja még tart.

1918. március 14. 6.o. Sztrájk a
Kenderfonó gyárban.

IV. Az élelmiszer és az iparcikkellátás nehézségei.

1. CsML: szegedi főispáni iratok 585/1914.
2. Délmagyarország 1914. október 21. 5.o. Felhívás a közönséghez
3. CsML: szegedi főispáni iratok 287/1915.
4. Délmagyarország 1917. november 11. 4.o. Nem szabad tiszta buzalisztból sütni kenyeret.
5. CsML: szegedi főispáni iratok 1106/1915.
6. CsML: szegedi főispáni iratok 267/1915.
7. CsML: szegedi főispáni iratok 801/1915.
8. CsML: szegedi főispáni iratok 630/1915, 385/1915.
9. CsML: szegedi főispáni iratok 611/1915.
10. CsML: szegedi főispáni iratok 424/1915.
11. CsML: szegedi főispáni iratok 584/1915.
12. CsML: Törv. hatósági jkv. 115/1915.
13. CsML: szegedi főispáni iratok 884/1915.
14. CsML: Törv. hatósági jkv. 504/1915.
15. CsML: szegedi főispáni iratok 1139/1915.
16. CsML: szegedi főispáni iratok 10/1916.
17. CsML: Törv. hatósági jkv. 419/1916.
18. CsML: Törv. hatósági jkv. 83/1917.
19. CsML: szegedi főispáni iratok 1025/1917.

20. Csml: Törv. hatósági jkv. 444/1917.
 21. Csml: szegedi főispáni iratok 1533/1917.
 22. Csml: szegedi főispáni iratok 554/1917.
 23. Csml: szegedi főispáni iratok 289/1916.
 24. Csml: Törv. hatósági jkv. 112/1915.
 25. Csml: Törv. hatósági jkv. 199/1916.
 26. Csml: Törv. hatósági jkv. 200/1916.
 27. Csml: Törv. hatósági jkv. 378/1916.
 28. Délmagyarország 1914. október 30. 6.o. Piaci árak.
 - 1915. szeptember 28. 8.o. A termelők véguralmának végnapjai
 - 1915. október 1. 3.o. Harc az élelmiszer uzsora ellen.
 - 1915. december 12. 4.9. Megállapították a sertéshus és szalonna maximál árát.
 - 1916. július 21. 6.o. Megállapították az élő sertés árát.
 - 1916. július 9. 3.o. Az élelmiszer árak Szegeden rohamosan emelkedtek, a maximális óta
 - 1916. április 23. 7.o. Egy font marhahus 38 krajcár
 - 1917. augusztus 11. 6.o. Szombaton megnyílik a hatósági mészárszék
 - 1917. január 23. 3.o. Javaslat a zsir és szalonna áráról
 - 1918. július 30. 8.o. Hirdetmény
- Délmagyarország 1917. március 11. 8.o.
Elítélt árdrágitók.

1917. december 25. 15.o. Elítélt árdrágítók.
1918. március 2. 7.o. Árdrágítók
1918. március 8. 5.o. Háromfej kelkáposzta
1918. május 26. 2.o. Elítélt árdrágítók
1918. július 28. 9.o. Elítélt árdrágítók
1915. június 2. 7.o. Akinek a dolgait még a
kofák is sokalják
1915. április 1. 3.o. Szeged élelmezése
1915. július 4. 5.o. Szombaton a szegedi
piacon.
1916. július 27. 4.o. A közélelmezés szegedi
bajai és feladatai
1917. március 22. 5. o. A szegedi tej mizé-
ria

29. Csml: szegedi főispáni iratok 289/1915.
1250/1917.
1140/1918.

30. Csml: Törv. hatósági jkv. 412-611/1915.

31. Csml: Törv. hatósági jkv. 450-458/1916.

32. Csml: Törv. hatósági jkv. 459/1917.

33. Csml: szegedi főispáni iratok 766-1554/1917.

34. Csml: szegedi főispáni iratok 1070/1918.

35. Csml: szegedi főispáni iratok 2747/1918.

36. Csml: szegedi főispáni iratok 2230/1918.

V. Az osztályharc éleződése. Forradalmi erjedés előrehaladása.

1. Vírrad: 1918. július 4. A szegedi választás
2. Délmagyarország 1917. június 6. Cicatricis Püspán a politikai válságról a jelen és a legközelebbi jövő feladatiról.
3. Délmagyarország 1917. július 15. A szegedi munkapárt az aktuális politikai kérdésekről
4. Délmagyarország 1917. december 5. Az adózás új szabályai
5. Délmagyarország 1917. július 13. Kereskedők és iparosok szervezkedése szegeden
6. Délmagyarország 1917. július 14. Nyilatkozatok az iparosok és kereskedők szervezkedéséről
7. Délmagyarország 1917. augusztus 24. A kereskedők és iparosok politikai szervezete
8. Délmagyarország 1917. szeptember 13. 4.o. Az iparosok és kereskedők szegedi szervezetének programja
9. Délmagyarország 1917. augusztus 30. A nőtisztviselők és tagjai lehetnek a Magántisztviselők Egyesületének.
10. Délmagyarország 1918. június 4. A szegedi magántisztviselők és kereskedelmi alkalmazottak szervezkedése.
1917. augusztus 31. Szervezkednek a kereskedelmi alkalmazottak.
A kereskedelmi alkalmazottak szakmai szervezetét még 1908-ban március 8.-án megalakították azonban a háború kitörése után e szervezet tevékenységét teljesen beszüntette.

A kereskedelmi alkalmazottak és magántisztviselők szakma szervezetét 1917. augusztus 30.-án létre hozták, de abban szervezetben ekkor tisztviselők még vettek részt.

11. Délmagyarország 1918. szeptember 15. Az összes városi alkalmazottak szegedi nagygyűlése
12. Délmagyarország 1917. szeptember 12. Szervezkednek a felső-tanyai kisközségek.
13. Népszava 1918. február 16. A csuhások kudarca szegeden
14. Gaál Endre: Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1917-1919-ig
15. Gaál Endre: Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1917-1919-ig
16. Délmagyarország 1918. október 5. Szegedi káplán a vádlottak padján
17. Délmagyarország 1918. május 17. A Kereszténydizocialista Párt nem kap párthelyiséget.
18. Gaál Endre: Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1917-1919-ig.
19. CsML: Szeged Város Közigazgatási Bizottságának iratai I/619/1914/ 148/1914. 3.o.
20. Gaál Endre: Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1917-1919-ig.
21. Gaál Endre: Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1917-1919-ig.

22. Délmagyarország 1916. január 5. Előadás a munkásotthonban.
1916. február 13. Bokányi Dezső előadása
1916. október 29. Előadás a munkásotthonban.
23. Délmagyarország 1916. március 16. A szociáldemokraták
szegedi Végrehajtó Bizottsága megünnevelte
március 15.-ét
16. március 23. Nők napja a munkásotthonban.
24. Gaál Endre: Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkás-
mozgalmának történetéből 1917-1919-ig
25. Délmagyarország 1917. február 27. A Szegedi Munkásotthon
Mikszáth Kálmán utcai helyiségét a katonaság
lefoglalta
26. Délmagyarország 1917. április 17. A pesti forradalom
27. Délmagyarország 1917. április 29. Május 1.-én általános
munkaszünet lesz szegeden. A hadiüzemekben
nem dolgoznak
28. Délmagyarország 1917. május 1. Május elseje
29. Délmagyarország 1917. május 3. A munkások májusi ünnepe
1917. május 3. A munkások májusi ünnepe
30. Délmagyarország 1917. május 24. Károly király és
felesége Gyöngyösön tett legfőbb elha-
tározásával elfogadta Tisza lemondását.
1917. május 25. A munkásság tüntetése a
munka párti kör előtt.

31. Délmagyarország 1917. július 5. A szegedi Választójogi
Blokk megalakítása

32. Délmagyarország 1917. július 6. Megalakult szegeden a
Választójogi Blokk.

Szegeden két függetlenségi csoportosulás
van, az egyik a Függetlenségi és 48-as
Párt elnöke Dr. Becsey Károly vagyonos
ügyvéd. A másik Függetlenségi és 48-as
Párt /Kossuth-párt/ elnöke Dr. Kószó István
földbirtokos ügyvéd. A szegedi Választó-
jogi Blokk Végrehajtó Bizottságának 28 tagja
volt. A szociáldemokrata pártnak csak 4 fő
képviseltje. Szegeden kívül Csongrád megyében
még Szentesen alakult meg a Választójogi
Blokk.

33. Délmagyarország 1917. július 10. A szegedi iparosok csat-
lakoznak a választójogi blokkhoz

1917. július 21. A szegedi gazdák csatlako-
zása a Választójogi Blokkhoz

1917. július 31. A szegedi Választójogi
Blokk felhívása

1917. augusztus 8. A felsőtanyai gazdák
csatlakoztak a választójogi blokkhoz.

34. Délmagyarország 1917. november 30. Öt kerület kap szeged
az új választójogi törvényben

35. Délmagyarország 1917. július 27. A szegedi Választójogi
Blokk értekezlete

1917. augusztus 3. A kormány nem engedélyezi a Választójogi Blokk népgyűlését.

1917. augusztus 12. A vasárnapi választójogi nagygyűlés programja

36. CsML: Szegedi főispáni iratok 1025/1917. géppel írott másolat

Délmagyarország 1917. augusztus 4. A fogyasztóközönség nagygyűlése a piaci ázabra ellen

1917. augusztus 7. A szegedi fogyasztók nagygyűlése

37. Délmagyarország 1917. szeptember 4. A szociáldemokraták külföldi küldöttsége a népelelmezés javításáért

38. Népszava 1917. szeptember 2. Sztrájkolnak a szegedi varrólányok

Délmagyarország 1917. szeptember 8. A szegedi szabómunkások sztrájkja véget ért

1917. szeptember 13. A szegedi szabómunkások sztrájkja

39. Délmagyarország 1917. szeptember 5. Szervezkednek a szegedi proletárok

Népszava 1917. szeptember 16. A szegedi dohánygyári munkások szervezkedése

40. Délmagyarország 1917. augusztus 31. Szervezkednek a szegedi kereskedelmi alkalmazottak

41. Népszava 1917. szeptember 19. Munkásmozgalmak szegeden.

42. Délmagyarország 1917. november 4. Oroszországban győzött a munkás és katonaforrádalom /Vezércikk/
43. Délmagyarország 1917. november 10. Villámsugár /Herczeg István/
44. Szegedi Napló 1917. november 10. Az orosz tenger /Petró János/
45. Délmagyarország 1917. november 10. Egyetlen lövés se dőrdüljön el többé! Éljen a fegyverszünet.
46. Délmagyarország 1917. november 13. A szegedi Feministák választójogi gyűlése
47. Tiszatáj 1958. november 3.o. Az őszirózsás forradalom győzelme Szegeden. Gaál Endre
48. Szegedi Napló 1917. november 24. Szívek üzenete /Dettre János/
49. Szeged és Vidéke 1917. december 1. Lenin
50. Délmagyarország 1917. december 4. Békegyűlés Szegeden
51. Tiszatáj 1958. október 3.o. Gaál Endre: Az őszirózsás forradalom győzelme Szegeden
52. Délmagyarország 1918. I. 8. A munkások kenyere
53. Szegedi Napló 1918. I. 16. Megalakultak a magyarországi munkástanácsok
54. Délmagyarország 1918. I. 23. Tizenkétezer ember sztrájkolt Szegeden

55. CsML: szegedi főispáni iratok 1114/1918.

56. Tisztáj 1958. november 3.o. Gaál Endre: Az őszirozás
forradalom győzelme szegeden

57. Délmagyarország 1918. I. 24. A szegedi szociáldemokrata
párt bizalommal vannak a lemondott párt-
vezetőség iránt

58. Délmagyarország 1918. március 8. Uj Evangélium

59. Délmagyarország 1918. május 1. Május 1.

60. Délmagyarország 1918. május 5. Munkásnők zavargása

61. Délmagyarország 1918. május 12. Ujságíró-sztrájk szegeden

62. Délmagyarország 1918. június 1. Vasuti hordárok sztrájkja
szegeden

63. Délmagyarország 1918. június 21. Budapesti MÁV munkások
véres bérmozgalma

64. Szegedi állami ügyészség iratai 1918. IV. 2528.1.sz.
tintával írott kézirat

65. Délmagyarország 1918. június 29. Hét nap után

66. CsML: szegedi főispáni iratok 1115/1918, 1116/1918, 1120/1918
géppel írott tisztázat

67. Csongor Győző-féle iratok "Munkásmozgalmi forradalmi
röplapok 1918-1919.

68. Délmagyarország 1917. április 6. Katonai rendőrség
szervezése szegeden

69. Délmagyarország 1917. május 3.-án M elkezdte működését a katonai rendőrség
70. Délmagyarország 1917. július 12.-én a szegedi katonai rendőrség két havi működése
71. Délmagyarország 1917. október 5 4.o. A szegedi katonai rendőrség első félévi működése
72. Délmagyarország 1918. szeptember 22. A honvéd, a lepedőlopások meg a katonai rendőrség
73. Délmagyarország 1918. szeptember 27.-én a magam ügyében
74. Réti R. László: A Rimaromány - Salgótarjáni Vasmű RT. a Polgári Demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság időszakában 32. o.
75. Délmagyarország 1918. október 8. A szegedi Szociáldemokrata Párt vasárnapi népgyűlése
76. Gaál Endre: Válogatott dokumentumok Csongárd megye munkásmozgalmának történetéből
77. Csonger Győző: A forradalmak szegedi szemtanúi 15-37 old. Czibula Antal visszaemlékezése.
78. Csonger Győző: A forradalmak szegedi szemtanúi 53-55 o. Szalai János visszaemlékezése.
79. Mérei Gyula: A Magyar Októberi Forradalom és a Polgári Pártok 9-10 o.
80. Réti R. László: A Rimamurány - Salgótarjáni Vasmű RT. a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság időszakában 43.o.

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

I. Források:

Csongrád megyei Levéltár, Szeged /CsML/

Szeged város főispánjának iratai 1914-1918

Szeged város Törvényhatósági Bizottságának iratai 1914-1918

Szeged város Közigazgatási Bizottságának iratai 1914-1918

A szegedi Főügyészség iratai 1914-1918

A szegedi katonai behívottak családjait segélyező
bizottság iratai 1914-1918.

Csongor Győző féle iratok: Munkásmozgalmi, forradalmi
röplapok 1918-1919

II. Irodalom:

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. Akadémiai Kiadó, Budapest
1960.

Galántai József: Magyarország az első világháborúban.
Gondolat, Budapest 1964.

Gaál Endre: Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkás-
mozgalmának történetéből. A Csongrád megyei munkás-
mozgalom 1917-1919. Szeged, 1969.

Gaál Endre: Az őszirózsás forradalom győzelme Szegeden.
Tiszatáj 1958. november 3.

**Mérei Gyula: A Magyar Októberi Forradalom és a Polgári
Pártok**

Réti R. László: A Rimamurányi - Salgótarjáni Vasmű Rt.

**a Polgári Demokratikus forradalom és a Tanács-
köztársaság időszakában**

Csongor Győző: A forradalmak szegedi szentánú

Szeged: A magyar városok monográfiája. Budapest, 1927.

x

**A Magyar Munkásmozgalom történetének válogatott dokumen-
tumai. 1945-1971.**

Péter László: Az őszirózsás forradalom és a TK. Szegeden.

Szeged, 1968. /Somogyi Könyvtár Kiadványai 6./

**Gaál Endre: Szegedi adalékok a klerikális reakció népelle-
nes harcához 1914-1919.**

Szeged, 1965. /Csongrád megyei füzetek 19./

A "Délmagyarország" fél évszázada 1910-1960.

Szeged, 1960.

**Gaál Endre: A szegedi szakszervezeti mozgalom helyzete és
küzdései 1907-1919 között. 1967.**

Székely Lajos: A NOSZF hatása a munkásmozgalomra Szegeden.

**Péter László: Október visszhangja Szegeden 1917. november
8 - 1918. május 1. Tiszatáj, 1967. 11.szám.**

**Réti László: A NOSZF hatása Magyarországon és a magyar
forradalmak 1918-1919.**

Székely Lajos: A szegedi munkásság harca a Tanácsköz-
társaságért

G. Soós Katalin: Tíz év a szegedi kommunista mozgalom
történetéből 1919-1929. Szeged, 1959.

A vegyipari dolgozók osztályharcos küzdelmei.

Weltner Jakab: Milliók egymíatt

x

Acta Historika 50

Witman Tibor: Az Osztrák Habsburghatalom válságos éveinek
történetéhez 1606-1918.

Serfőző Lajos: A Magyarországi Szoc. dem.

Párt bekerülése a parlamentbe

Gaál Endre: A szegedi szakszervezeti mozgalom helyzete és
küzdelmei 1907 - 1914.

x

A párttörténeti közlemények repertóruma 1955-1972.

Galántai József: A keresztényszocialista szervezkedés
Magyarországon 1903-1918-ig 1959. 1. szám 67-93 o.

Nevetó Irén: Néhány adat az 1918 januári tömegsztrájk törté-
netéhez 1958. 2.sz. 99-125. oldal

Vadász Sándor: Az 1917-es stockholmi szocialista konferencia
terve 1969. 2.szám 69-97 oldal

Dokumentumok az orosz hadifoglyok tevékenységéről az
Osztrák-Magyar Monarchia területén.
1971. 4.szám 139-150 oldal

x

Ágoston Péter: A háború okozói. 1919.

Ajtay Endre: A volt császári és királyi 46. Gyalog ezred
világháborús története

Andrássy Gyula: Kinek büne a háború

Győri szoc. dem. vezérének igazi arca

Berend Iván: - Ránki: Magyarország gyáripára az imperializ-
mus első világháborús időszakába

Bognár Mátyas: Szegedi Gazdasági Egyesület ötven éve.

Boros László: Magyar politikai Lexikon

Borovicziny Nándor: Szociális tevékenység

Buchinger Manó: Tanúvallomások az októberi forradalom
tragédiája

Clausewitz Károly: A háborúról

Debreceni Munkásmozgalom története

Diplomáciai ügyiratok Olaszországhoz

Dokumentumok a párttörténet tanulmányozásához

2. K. 1917. nov. 1919.

Domokos László: Szeged a háború után

Dömötör Mihály: Ferenc Ferdinánd politikája

Erényi Tibor: A munkáosztály szakszervezeti mozgalmának
kezdetek

Erőss Ferenc: Magyar munkásvezérek nyugaton

Farkas Dezső: A magyarországi szoc. dem. párt és az
agrárkérdés

Farkas Márton: A katonai összeomlás 1918.

Fuhász György: A magyarországi polgári radikalizmus
története

Gálantai József: Egyház és politika 1890-1918.

Garami Ernő: Forrongó Magyarország

Gaál Endre: A szegedi munkásság harca a Tanácsköztársaságért 1917-1919.

Galkin: A II. internacionálé

Garami Ernő: Emlékkönyv

Gárdos Mariska: Nő a történelem sodrában

Hantos Elemér: A világháború gazdasági és pénzügyi
hatásai

Hilf László: A magyar iparosság története

Iványi Emma: Magyar Minisztertanácsi jegyzőkönyvek az
I. világháború korából

Jászai Sándor: A magyar szakszervezetek története

Jemnitz János: A szocialista pártok és a háború 1914-1918.

Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája 1915-1945.

Kelemen Béla: Adatok a szegedi ellenforradalom kortörténetéhez

Laczkó István: A magyar munkás és társadalombiztosítás
történetéből

Magyar Május 1-ék

A Magyar Szoc. Demokrata Párt jegyzőkönyve

A Magyar Társadalombiztosítás

Magyar Vasművek és Gépgyárak Egyesületének évkönyve.

Mann Miklós - Soós Péter: A szegedi Szalámigyár 100 év

Mérei Gyula: A magyar polgári pártok programjai

1867-1918.-ig

Mérei Gyula: Magyar politikai pártprogramok 1867-1914-ig

Mucsi Ferenc: Az első orosz forradalom és a magyar munkás-
mozgalom

Népszava Naptára 1916.

Asbók Attila: Ki árulta el a hazát

Péter László: Őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság
Szegeden

Sándor Rivadar: Vezérkari és egyéb hivatalos jelentések

Sebes Dénes: Két Magyarország

Szegedi Kenderfonógyár 75 éve

Szeged Gyula: Forradalom után

Szocialista A. Tanítómozgalom 1900-1920.-ig

Révész Mihály: Szocializmus 1914-10-12.

Szuronyok árnyékában 1890-1939-ig

Magyar Törvényház 1906-1918.

Ujkori: Egyetemes történelem dokumentumokban 1870-1918-ig.

Ujleki Antal: Szeged a forradalomban és a nemzeti föl-
támadásban

Ujszegedi Kender Lenszövő Vállalat 70 éve

Délmagyarország 1914-1918-ig

Szegedi Napló 1914-1918-ig

Szeged és Vidéke 1914-1918-ig

Népszava 1914-1918-ig

Vírradat 1918

15-65/1976.

.....bész.

Tárgy: Szakter Gyula

.....

doktori szigorlata.

Melléklet: 1 db disszertáció

Dr.Rácz János elvtársnak
tszv.egyetemi tanár

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve Szakter Gyula: Szeged az első világháboruban 1914-1918

.....

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbízálni sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét felhívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a birálat elkészítése után sziveskedjék átadni tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged, 1976. ápr.15.
.....

Csundram

.....
dékán

A kiadmány hiteles:

B. R.

.....
előadó

Kapták: Dr.Gaál Endre egy.docens

Dr.Rácz János prof.

.....
társbíró

.....
tanszéki könyvtáros

.....
tanszéki könyvtáros

- Az 5 fejezetre foglalt, ahj áll mint
100 leperőjeden" - fej, rötör s' chadlam
nékül - fentis ténit tippel. ar eln n-
lyl' gún lötölöt beged varasna s' kelmfi-
na, khol evölön a mull' fan jölön's legel
napot a kelm's kelm's rüfös tölöl kelm'ejei
nel fentitör. s' ~~adyl' fan~~ A rüf' or
gandj fentisajtj kelm'jei kelm'én jöl - g-
oljör. kelm'én jöl s' kelm'et a kelm' olölöl
publémán' a, m' jöl m' d' jölöl olölölön,
(a gendj kelm'én: vgy) fentis a kelm'
m' gendj kelm'én a fentell' legel
m' kelm'én m' kelm'én s'.

En atténuant généralement mention sur, les
à l'égard de nos amis velle fédération, et
autres intéressés communisme à leur
un peu plus d'intérêt et nous.

B i r á l a t

Szakter Gyula: Szeged az első világháboruban 1914-1918.
című bölcsészdoktori értekezéséről

Az öt fejezetre tagolt alig több mint 100 lap terjedelmű dolgozat /jegyzetek és irodalom nélkül/ fontos témát tárgyal; az első világháború hatását Szeged városára és lakosságára. Ebből eredően a munkában jelentős helyet kapnak a háborús terhek súlyos következményeinek tényszerű bemutatása. A dolgozat készítője ezt gazdag forrásanyag alapján alapvetően jól megoldotta. Különösen jól sikerült része a munkának a lakosság ellátási problémáinak, majd csődjének ábrázolása. Ebben fontos szerepet játszott, hogy a szerző szinte teljesmértékben felkutatta és hasznosította a gazdag levéltári anyagot. Fontos a téma összegző feldolgozása, a forradalmi helyzet kialakulása vonatkozásában is.

Ez utóbbinál jegyezzük azonban meg, hogy a helyi anyag országosba való belépitése az országos összefüggések hasznosítása és alkalmazása nem volt következetes a szerzőnél.

Tekintettel a dolgozat jelzett értékeire és a fent mondottakra, a disszertációt, kapcsolódva a főbiráló értékeléséhez cum laude minősítéssel javaslom elfogadni.

Szeged, 1976. május 11.

/Dr. Rácz János/
egyetemi tanár

B i r á l a t

Székter Gyula: Szeged az első világháboruban 1914-1918.
című bölcsészdoktori értekezéséről

Az öt fejezetre tagolt alig több mint 100 lap terjedelmű dolgozat /jegyzetek és irodalom nélkül/ fontos témát tárgyal; az első világháború hatását Szeged városára és lakosságára. Ebből eredően a munkában jelentős helyet kapnak a háborús terhek súlyos következményeinek tényyszerű bemutatása. A dolgozat készítője ezt gazdag forrásanyag alapján alapvetően jól megoldotta. Különösen jól sikerült része a munkának a lakosság ellátási problémáinak, majd csődjének ábrázolása. Ebben fontos szerepet játszott, hogy a szerző szinte teljesmértékben felkutatta és hasznosította a gazdag levéltári anyagot. Fontos a téma összegző feldolgozása, a forradalmi helyzet kialakulása vonatkozásában is.

Ez utóbbinál jegyezzük azonban meg, hogy a helyi anyag országosba való belépítése az országos összefüggések hasznosítása és alkalmazása nem volt következetes a szerzőnél.

Tekintettel a dolgozat jelzett értékeire és a fent mondtakra, a disszertációt, kapcsolódva a főbíráló értékeléséhez cum laude minősítéssel javaslom elfogadni.

Szeged, 1976. május 11.

/Dr. Rácz János/
egyetemi tanár

Jelentés

Szakter Gyula: Szeged az első világháborúban c. doktori disszertációjáról

A disszertáció olyan témát dolgoz fel összefoglaló igény-nyel, amelyet már számos tanulmány, dokumentumpublikáció érintett. Az első világháború gazdasági, társadalmi, politikai hatásainak részletes adatfeltárás alapján történő rendszeres bemutatása azonban hiányzott. E hiány pótlását igyekszik megoldani a disszertáció, általában sikerrel. Végigkíséri a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem szegedi helyzetének alakulását, az ezeket befolyásoló tényezők változásait a háború menete során; sok adattal szemlélteti a nyomor általános növekedését, az ellátás akadózását, nehézségeinek fokozódását majd csődjét, a városvezetésnek a helyzet elviselhetőbbé tételére irányuló vérszegény kísérleteit, a városi vezetők korrupsztágát, tehetetlenségét. Mind ezzel bemutatja azokat az objektív tényezőket, amelyek megalapozták a szegedi osztályharc 1917--1918. évi fel-
lendülését. A szerző messzemenően felhasználta a szegedi köz-
igazgatási levéltár vonatkozó iratfondjait, továbbá a helyi ujságok tudósításait, hireit is. Gazdag tényanyagát helyes szempontok szerint csoportosította és így világos, áttekinthető képet ad témájáról.

A disszertáció azonban néhány nem elhanyagolható hiányosságról is tanuskodik. Csak igen szerény mértékben, nem elég következetesen helyezi el a szegedi helyzetre jellemző egyes adatokat az országos helyzetképben. A város háború előtti társadalmi szerkezetéről, iparának strukturájáról adott kép pontatlan, többnyire az 1920-as évek második feléből származó adatokat vetíti vissza. A disszertáció zárórészét alkotó bibliográfia pedig pontatlanságaival hívja fel magára a figyelmet.

Az előadottak figyelembe vétele alapján javaslom a t. Kari Tanácsülésnek, hogy a disszertációt -- elsősorban a szorgalmas anyaggyűjtő munkát tartva szem előtt -- cum laude fokozattal fogadja el.

Szeged, 1976. május 3.

/Dr. Gaál Endre/
egyetemi docens